

Незалежний правовий аналіз порушення Російською Федерацією Конвенції про геноцид в Україні та обов'язку запобігти

ТРАВЕНЬ 2022

Резюме

У цьому звіті наводиться незалежне дослідження порушення Росією Конвенції про геноцид під час вторгнення в Україну, яке встановило:

- 1) достатні підстави для висновку, що Росія несе відповідальність за (i) пряме та публічне підбурювання до вчинення геноциду та (ii) за геноцид з наміром знищити частину української національної групи; і
- 2) наявність серйозного ризику геноциду в Україні, що призводить до виникнення правового обов'язку усіх Держав запобігати геноциду.

- I. Захищена група.** Українська національна група визнається на національному й міжнародному рівнях, а також Росією в офіційних міждержавних відносинах. Отже, ця група є захищеною Конвенцією про геноцид.
- II. Incitement to Genocide.** Відповідно до Статті III (c) Конвенції про геноцид, пряме та публічне підбурювання до скоєння геноциду є окремим злочином, незалежно від того, чи призведе воно до геноциду.
- III. Підбурювання до геноциду, зорганізоване Росією як Державою.**
 - a) **Заперечення існування української ідентичності.** Російські високопосадовці та коментатори державних ЗМІ неодноразово заперечували існування окремої української ідентичності, маючи на увазі, що ті, хто ідентифікують себе як українці, загрожують єдності Росії або потурають нацизму, і тому заслуговують на покарання. Заперечення існування захищених груп є конкретним індикатором геноциду, відповідно до критеріїв ООН щодо оцінки ризику масових звірств.
 - b) **Звинувачення у дзеркалі.** «Звинувачення у дзеркалі» є найпотужнішою історично повторюваною формою підбурювання, коли зловмисник звинувачує цільову групу в плануванні тих звірств, які він сам має намір скоїти, зображуючи таргетовану групу як екзистенційну загрозу, а насильство над нею – самозахистом та необхідністю. Президент Путін та російські посадовці звинуватили Україну у скоєнні геноциду або винищенні цивільного населення на контрольованих російськими сепаратистами територіях як привід для вторгнення в Україну.
 - c) **«Денацифікація» та дегуманізація.** Російські посадовці та державні ЗМІ неодноразово посилаються на «денацифікацію» як одну з головних цілей вторгнення і багатослівно описують українців як недолудей («засомбовані», «зі звірською натурою», «підпорядковані»), хворих чи заражених («сволота», «скверна», «розлад»), або як екзистенційні загрози та втілення зла («нацизм», «Гітлерюгенд», «Третій Рейх»). Ця риторика застосовується, щоб зобразити значну частину чи ціле покоління українців як нацистів і смертельних ворогів, перетворюючи їх на легітимну чи необхідну мішень для знищення.
 - d) **Конструювання екзистенційної загрози в особі українців.** У російському контексті організована державою кампанія з підбурювання відверто пов'язує нинішнє вторгнення з екзистенційною війною Радянського Союзу з нацистською

Німеччиною – посилюючи вплив пропаганди на російську аудиторію з метою скоєння або схвалення масових звірств. Дмитро Медведєв, чинний заступник голови Ради безпеки Росії, 5-го квітня 2022 опублікував: «перетворившись на Третій Рейх... Україну спіткає та ж доля... на яку вона заслуговує! Ці завдання не виконуються миттєво. І вони будуть вирішуватись не тільки на полі бою». За день до Дня Перемоги, відомого як найважливіше національне свято, яке широко відзначається в Росії на честь перемоги над нацистською Німеччиною, Президент Путін надіслав російським сепаратистам на сході України телеграму, що росіяни борються «за звільнення рідної землі від нацистської скверни», клянучись, що «перемога буде наша, як і в 1945 році». Російська православна церква публічно підтвердила історичну паралель і високо оцінила боротьбу Росії з нацистами.

- е) **Підготовка російської аудиторії до скоєння чи схвалення звірств.** Кремль заперечує звірства, скоєні його силами, і винагороджує солдатів, підозрюваних у масових вбивствах в Україні, даючи солдатам можливість скоювати, а російській громадськості схвалювати подальші звірства. Кремль здатний безпосередньо підбурювати громадськість, направляючи та посилюючи свою пропаганду через контрольоване медіа-середовище і жорстку військову цензуру. Усі рупори пропагандистського підбурювання є впливовими політичними, релігійними діячами та представниками державних ЗМІ, включно з Президентом Путіним. З'являється все більше доказів внутрішнього прийняття державної пропагандистської кампанії російськими солдатами, які реагують на неї, повторюючи її меседжі під час скоєння звірств. Повідомлені твердження солдатів серед іншого включають: погрози згвалтувати «кожну нацистську хвойду», «полювання на нацистів», «ми звільнимо вас від нацистів», «ми тут, аби очистити вас від бруду» (після публічної страти).
- IV. **Наміри геноциду.** Що відрізняє геноцид від інших злочинів, так це «намір знищити [захищену групу], як таку, повністю чи частково». Цей намір може вважатися діянням Держави у випадку доказів існування загального плану (отриманих з офіційних заяв, документів або політики), або може бути визначений із схематичного характеру звірств, спрямованих проти захищеної групи. П'ять актів геноциду – вбивство, заподіяння серйозної шкоди, умисне створення умов життя, розрахованих на фізичне знищення, вжиття заходів із запобігання народженню та насильницька передача дітей до іншої групи – також можуть вказувати на наміри геноциду, якщо розглядати їх у сукупності.
- а) **План геноциду.** «Загальний план» знищити частину української національної групи може бути продемонстрований підбурюванням до геноциду, що стимулює нинішнє вторгнення, або разючою схематичністю та методами звірств, що вказують на воєнну стратегію.
- V. **Геноцидна модель знищення, спрямована на українців.**

- a) **Масові вбивства.** Російські війська збирали цивільних громадян України для масових розстрілів на окупованій території, з використанням типових методів вбивства: зв'язані руки, катування, страта вистрілом у голову з близької відстані. Ретельно задокументована розправа в Бучі може вказувати на послідовну тактику, яку застосовують російські війська у наразі недоступних окупованих регіонах. Кількість братських могил у підконтрольних Росії районах швидко збільшується, як задокументували слідчі та супутникові знімки, хоча повний масштаб вбивств не буде відомий, доки не буде отримано доступ до зон, контрольованих російськими силами.
- b) **Умисні напади на укриття, шляхи евакуації та гуманітарні коридори.** Російські війська систематично та прицільно атакують укриття та шляхи евакуації, що, схоже, є частиною воєнної стратегії, вбиваючи цивільних жителів на територіях під облогою або там, де ведуться бойові дії.
- c) **Невибіркове бомбардування житлових районів.** Російські війська широко застосовують невибіркову по своїй суті зброю широкого радіусу дії або касетні боєприпаси, націлюючись на густонаселені райони у щонайменше восьми областях України.
- d) **Російські воєнні облоги: умисне та систематичне створення умов, що загрожують життю.** Невпинно обстрілюючи українців на окупованих територіях, як зсередини, так і з-за меж країни, російські війська одночасно й свідомо створюють умови життя, розраховані на фізичне знищення.
 - i. **Знищення критичної інфраструктури.** У містах під облогою російські збройні сили діють за схожою жорстокою моделлю, спершу завдаючи ударів по джерелах водопостачання, електроенергії та зв'язку, а потім націлюючись на медичні установи, зерносклади та центри дистрибуції гуманітарної допомоги, що вказує на військову стратегію та політику навмисного створення смертельних умов для українців. Ці скоординовані дії російських військових, спрямовані на позбавлення українських цивільних предметів першої необхідності та тримання їх у цих нищівних умовах, демонструють, що облоги розраховані на фізичне знищення. Станом на 15 квітня 1,4 мільйона людей на сході України, які постраждали від конфлікту, не мають жодного доступу до чистої питної води, а ще 4,6 мільйона людей не мають належного доступу до води.
 - ii. **Атаки на систему охорони здоров'я.** Станом на 25 травня Всесвітня організація охорони здоров'я задокументувала 248 атак на систему охорони здоров'я України. Послідовні та умисні напади російських військ на пологові будинки особливо чітко вказують на наміри геноциду, в якості чотирьох з п'яти актів геноциду: вбивство або завдання серйозної шкоди,

погіршення умов, що загрожують життю, та запобігання безпечним умовам українських жінок.

iii. **Знищення та вилучення предметів першої необхідності, гуманітарної допомоги та зерна.** Російські війська знищили та захопили величезні запаси зерна, включно з експропріацією сотень тисяч тон в Росію, а також неодноразово блокували чи захоплювали гуманітарну допомогу, або робітників, які повинні були евакуювати цивільних українців, таким чином використовуючи голод як засіб війни.

iv. **Інші місця з небезпечними для життя умовами.** Російські війська утримують українців й в інших місцях, де вони позбавлені предметів першої необхідності, що іноді призводить до більш негайної смерті через задуху або голод.

e) **Зґвалтування та сексуальне насильство.** Масштаби повідомлень про сексуальне насильство та зґвалтування на окупованих Росією територіях свідчать про повсюдність та систематичність дій російських військ, включно з груповими зґвалтуваннями, зґвалтуваннями батьків у присутності дітей і навпаки та сексуальне рабство. Зґвалтування та сексуальне насильство можуть являти собою численні акти геноциду, включаючи заходи з запобігання народженню, і спричиняти добре вивчену довгострокову фізичну та біологічну шкоду. Масштаби сексуального насильства в цій війні стануть відомі тільки з часом, хоча, ймовірно, ніколи не будуть з'ясовані цілком.

f) **Насильницьке переміщення українців.** Росія повідомила про переселення понад мільйона людей з України до Росії від початку вторгнення, у тому числі понад 180 000 дітей. Біженці та посадовці повідомляють, що їх переміщували силою або під загрозою застосування сили. За словами українських посадовців до російського законодавства вносяться зміни, щоб пришвидшити процес усиновлення дітей з Донбасу, у той час як примусово відправлені до Росії українські діти змушені відвідувати заняття російською мовою. Насильницьке переміщення українських дітей до Росії є актом геноциду згідно зі Статтею II(е) Конвенції про геноцид.

VI. Намір знищити українську національну групу частково. Намір знищити групу «частково» визначається не лише кількістю українських втрат, яка значно занижена. Масштаб спрямованих проти українців звірств слід оцінювати з точки зору території операцій або контролю Росії. Під час відступу з окупованих регіонів російські війська залишили після себе цілу низку слідів концентрованого фізичного знищення, включно з масовими розстрілами з близької відстані, катуванням, руйнуванням критичної інфраструктури, зґвалтуванням та сексуальним насильством. Вибіркове переслідування українських лідерів чи активістів з викраденнями і вбивствами є ще одним свідченням наміру частково знищити національну українську групу, оскільки ці особи репрезентують групу або є критичними для її виживання.

VII. Обов’язок запобігати геноциду. На Держави покладається правове зобов’язання запобігати геноциду за межами своїх кордонів, одразу як серйозна загроза геноциду стає їм відомою – цей поріг є чітко встановлений в цьому звіті, а отже Держави тепер не можуть заперечувати знання про нього. Конвенція про геноцид покладає на Держави мінімальне правове зобов’язання вживати належних дій, щоб сприяти запобіганню геноциду та захисту вразливого населення України від неминучої загрози геноциду.

Цей звіт було підготовано за участю та з консультаціями багатьох незалежних експертів, у тому числі наступних:

Йона Даймонд (Yonah Diamond)	Професор Еррол Мендес (Prof. Errol Mendes)
Професор Джон Пакер (Prof. John Packer)	Професор Норман М. Наймарк (Prof. Norman M. Naimark)
Ерін Фарел Розенберг (Erin Farrell Rosenberg)	Доктор Мелані О'Браєн (Dr. Melanie O'Brien)
Професор Сюзан Бенеш (Prof. Susan Benesch)	Доктор Евеліна У. Очаб (Dr. Ewelina U. Ochab)
Райган Асат (Rayhan Asat)	Професор Максим Пенські (Prof. Maxim Pensky)
Адеоке Бабінгтон-Ашайе (Adejoké Babington-Ashaye)	Емілі Прей (Emily Prey)
Крістофер Етвуд (Christopher Atwood)	Посол Аллан Рок (Amb. Allan Rock)
Сантьяго А. Кантон (Santiago A. Canton)	Декан Майкл Шарф (Dean Michael Scharf)
Високоповажний Ірвін Котлер (Hon. Irwin Cotler)	Посол Девід Дж. Шеффер (Amb. David J. Scheffer)
Професор Девід Крейн (Prof David Crane)	Професор Марсі Шор (Prof. Marci Shore)
Дато Парам Кумарасвами (Dato Param Sumaraswamy)	Доктор Девід Саймон (Dr. David Simon)
Посол Келлі Каррі (Amb. Kelley Currie)	Професор Тімоті Снайдер (Prof. Timothy Snyder)
Професор Таня Л. Домі (Prof. Tanya L. Domi)	Доктор Грегори Х. Стентон (Dr. Gregory H. Stanton)
Доктор Татяна Ітвел (Dr. Tatyana Eatwell)	Чіф Чарльз Таку (Chief Charles Taku)
Марк Елліс (Mark Ellis)	Доктор Дьйордь Татар (Dr. György Tatár)
Зої Гладстон (Zoe Gladstone)	Роберт Тайлер (Robert Tyler)
Професор Макс Гілер (Prof. Max Hilaire)	
Мофідул Хоке (Mofidul Hoque)	
Професор Стівен Т. Кац (Prof. Steven T. Katz)	
Професор Хіроакі Куромія (Prof. Hiroaki Kuromiya)	

Зміст

Передмова доктора Азіма Ібрагіма	2
Вступ	3
Методи	1
Правова основа відповідальності Держави	4
Конвенція про геноцид	4
Запобігання: основна мета Конвенції про геноцид	5
Покладання відповідальності на Державу	6
Історичні передумови	7
Захищені національні групи	7
I. Пряме та публічне підбурювання до вчинення геноциду	8
Застосовне право	8
Привід для вторгнення: "Звинувачення у дзеркалі" та створення української екзистенційної загрози	11
"Денацифікація" та дегуманізація	11
Підготовка російської аудиторії до скоєння чи схвалення звірств	14
II. Докази намірів геноциду	16
Застосовне право	16
Загальний план	17
Висновок про намір геноциду з моделі знищення, спрямованої на українців	17
Масові вбивства	18
Умисні напади на укриття, шляхи евакуації та гуманітарні коридори	20
Невибіркове бомбардування житлових районів	22
Російські військові облоги: умисне та систематичне створення небезпечних для життя умов	22
Згвалтування та сексуальне насильство	25
Насильницьке переміщення українців	27
Знищення культурних чи сакральних об'єктів	28
Намір знищити частково	28
Приписування наміру геноциду	29
III. Обов'язок запобігати геноциду	30
Неминучий ризик геноциду	30
Природа обов'язку запобігати	31
Висновки	31
Післяслово вископоважного Ірвіна Котлера	33
Додаток	34
Подяка	39

Передмова доктора Азіма Ібрагіма

Цей звіт є першим, в якому розглядається одне з найбільш спірних і значущих питань російського вторгнення в Україну: чи має ця війна характеристики геноциду. Оскільки бойові дії ще продовжуються, сучасні інструменти дозволяють зробити ключовим вивчення цього питання та встановлення істини.

Оскільки слово геноцид так часто використовується – і так само часто оспорується – допускати вільність інтерпретації у його визначенні є недоцільним. Абсолютно необхідним є чітке врахування фактів з використанням можливостей сучасних методів розслідування та за допомогою правового аналізу, що базується на застосовному праві.

Це проєкт Інституту «New Lines» та Центру Рауля Валленберга, які об'єднали три групи експертів для оцінки цього предмету. До них належать: команда вчених-правознавців і експертів з питання геноциду, група дослідників, які опрацьовували інформацію з відкритих джерел, а також група лінгвістів, які змогли скористатися широким переліком першоджерел, що уже стали доступними внаслідок цієї війни – перехоплені повідомлення і свідчення.

Інститут «New Lines» та Центр Рауля Валленберга провели значну роботу щодо вивчення геноцидів рохінджа та уйгурів, зокрема підготували перший звіт, який засвідчив факт геноциду у Сінцьзяні у розумінні Конвенції про геноцид 1948 року.

Ми дійшли до висновку, що Росія як держава несе відповідальність за порушення Статті II та Статті III (с) Конвенції про геноцид, якої вона зобов'язана дотримуватись. Ми також зробили висновок, що існує, безсумнівно, дуже серйозний ризик геноциду, що тягне за собою обов'язок держав запобігати йому відповідно до Статті I Конвенції про геноцид.

Це перший звіт такого роду, але не останнє висловлювання на цю тему. Ми сподіваємось, що після нього будуть й інші.

Доктор Азім Ібрагім
Директор зі спеціальних ініціатив
Інститут стратегії та політики «New Lines»
Вашингтон, США

Вступ

Цей звіт є незалежним розслідуванням порушень Росією Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього у її вторгненні в Україну.¹ Це дослідження було підготовано як нагальна відповідь на звірства, які тривають. Конвенція про геноцид накладає правові зобов'язання на всі Високі Договірні Сторони, включно з Росією, вживати заходів для запобігання геноциду, одразу коли виникає його серйозна загроза, або зупинити його, коли він триває. Обов'язок запобігати є окремим правовим зобов'язанням і, як зрозуміло з назви Конвенції, виникає до початку геноциду. У цьому звіті обґрунтовується висновок, що Росія несе відповідальність за пряме і публічне підбурювання до скоєння геноциду та схематичний характер звірств, з якого випливає намір частково знищити українську національну групу. Крім того, у звіті міститься чіткий висновок, що існує серйозний ризик геноциду, що викликає обов'язок запобігати.

Нюрнберзький трибунал заявив в історичному рішенні у 1947 році, що «злочини проти міжнародного права вчиняють [окремі особи], а не абстрактні утворення».² Цей звіт має на меті посилити паралельні кримінальні процеси, що відбуваються на міжнародному рівні і які спрямовані на виявлення та притягнення конкретних правопорушників до відповідальності за всі ключові злочини, включно з геноцидом, злочинами проти людяності, воєнними злочинами та агресією. Звірства, перелічені та проаналізовані в цьому звіті, мають бути використані для прогресу у цих кримінальних розслідуваннях та для судового переслідування. Однак цей звіт має на меті сповістити Держави – головні суб'єкти міждержавних відносин – про їхні поточні правові зобов'язання згідно з Конвенцією про геноцид, щоб забезпечити їх повне дотримання.

Методи

Цей звіт в основному базується на перевірених матеріалах з відкритих джерел, проте його слід читати в контексті ситуації, що стрімко розвивається на місці. Якщо єдиним джерелом для будь-якого твердження є офіційне джерело, в основній частині тексту це буде чітко зазначено. Звіт використовує Конвенцію про геноцид як основне джерело права, застосовне до цієї ситуації та з тлумаченням за Віденською конвенцією про право міжнародних договорів (згідно з якою Росія також несе зобов'язання), тобто «добросовісно і відповідно до звичайного значення, яке потрібно надавати умовам договору в їхньому контексті та у світлі його об'єкта та мети», а також у світлі відповідної міжнародної судової практики, міжнародного звичаєвого права, практики держав та наукової роботи.³ Звіт складається з трьох розділів: підбурювання до вчинення геноциду, докази наміру вчинення геноциду та обов'язок запобігання геноциду.

У справах про геноцид Міжнародний суд ООН застосував вищий стандарт доведення, ніж баланс ймовірностей, враховуючи виняткову тяжкість звинувачень.⁴ Однак цей звіт застосовує стандарт «розумних підстав для висновку» щодо питань про порушення Державами Конвенції про геноцид через несудовий характер розслідування під час війни, що триває, і враховуючи ранню стадію загального процесу розслідування.⁵ У звіті застосовано другий «переконливий» або «повністю

¹ Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, 78 U.N.T.S. 277 (тут і далі «Конвенція про геноцид»)

² Рішення Нюрнберзького міжнародного військового трибуналу, 1 жовтня 1946, частина 22 (з 22 серпня 1946 по 1 жовтня 1946), ст. 55.

³ Віденська конвенція про право міжнародних договорів, 23 травня 1969.

⁴ Міжнародний суд ООН, Застосування Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього (Боснія та Герцеговина проти Сербії і Чорногорії), рішення, 2007, пункт 209. Суд постановив, що він повинен бути «повністю переконаний», що злочин або діяння, зазначені в Статті III, було вчинено.

⁵ Незалежна міжнародна місія з встановлення фактів у М'янмі описала цей стандарт, що стосується встановлення фактів, як «дотриманий, коли достатній і надійний об'єм первинної інформації, що узгоджується з іншою інформацією, дозволить пересічній розумній особі зробити обґрунтований висновок, що інцидент або модель поведінки справді

переконливий» стандарт, щоб продемонструвати, що було досягнуто межі існування серйозного ризику геноциду, що викликає обов'язок усіх держав запобігти цьому.

Правова основа відповідальності Держави

1. Конвенція про геноцид

Злочин геноциду за міжнародним правом закріплений у Конвенції про геноцид, міжнародному договорі, який Радянський Союз (тепер – Російська Федерація) ратифікувала у 1954.⁶ Зобов'язання Росії згідно з Конвенцією про геноцид є *erga omnes*, тобто зобов'язаннями перед міжнародною спільнотою в цілому, що впливає зі статусу імперативної норми (*jus cogens*) стосовно заборони геноциду.⁷ Конвенція про геноцид передбачає індивідуальну кримінальну відповідальність за геноцид та пов'язані з ним дії, у той час як держави можуть бути притягнені до відповідальності за такі дії відповідно до окремої, хоча іноді й тої ж, правової бази.⁸ Важливо, що стандарт доведення порушень договору за міжнародним правом нижчий, ніж той, який вимагається для кримінального провадження.⁹ Відповідальність держави за порушення міжнародного права впливає з міжнародних протиправних дій, які приписуються державі, або, у разі геноциду, протиправної поведінки надзвичайної тяжкості, яка приписується державі. У цьому звіті йдеться не про індивідуальну кримінальну відповідальність, а про питання, чи несе Росія як держава відповідальність за порушення Конвенції про геноцид, що створює правові зобов'язання між її 152 Високими Договірними Сторонами.

Стаття I Конвенції про Геноцид покладає на Високі Договірні Сторони обов'язки щодо геноциду, який «чи то вчинений у мирний час, чи під час війни, є злочином за міжнародним правом, який вони зобов'язуються запобігати та карати».¹⁰

Стаття II визначає геноцид наступним чином:

виникли». Звіт Комісії, Рада з прав людини, 39-а сесія, 10-28 вересня 2018, пункт порядку денного 4, A/HRC/39/64, пункт 6.

⁶ Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього (Конвенція про геноцид) була одногосно прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 9 грудня 1948, Резолюція Генеральної Асамблеї 260 (III), https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.I_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf.

На даний момент її ратифікували 152 Високі Договірні Сторони, «Статус міжнародних договорів: Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього» *Збірник міжнародних договорів ООН*

https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-1&chapter=4&clang=en#33.

⁷ *Боснія та Герцеговина проти Югославії*, Рішення Міжнародного Суду ООН, 11 липня 1996, пункт 31; див. також Звіт Комісії міжнародного права ООН про роботу 53-ої сесії (2001) у 112-113, https://legal.un.org/ilc/documentation/english/reports/a_56_10.pdf.

⁸ Боснія проти Сербії, пункти 167-69, 174. Міжнародний суд ООН ґрунтує свій висновок про те, що держави можуть бути визнані відповідальними за геноцид і пов'язані з ним діями, передбачені Статтею III, виходячи з прямого викладу Статті IX Конвенції про геноцид, яка передбачає чітку «відповідальність держави за геноцид або за будь-які інші дії, перераховані у Статті III». Див. також П. Гета, «На яких умовах держава може бути притягнута до відповідальності за геноцид?», *Європейський журнал міжнародного права*, 2007, 643 («Однак для виникнення міжнародної відповідальності держави не було б потреби демонструвати, що держава як така – або одна чи декілька її посадових осіб – виношували намір геноциду в кримінальному сенсі. Це вимога, яка стосується лише кримінальної відповідальності окремих осіб».)

⁹ Про стандарт доказування в рамках Конвенції про геноцид, див.: Стівен Вілкінсон, «Стандарти доказування у міжнародних гуманітарних і правозахисних місцях з встановлення фактів і розслідування», *Женевська академія міжнародного гуманітарного права та прав людини*, 20, <https://www.geneva-academy.ch/joomlatools-files/docman-files/Standards%20of%20Proof%20in%20Fact-Finding.pdf>.

¹⁰ Конвенція про геноцид, Стаття I.

Під Геноцидом розуміють наступні дії, чинені з наміром знищити, цілком чи частково, яку-небудь національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку:

- (a) убивство членів такої групи;*
- (b) заподіяння серйозних тілесних ушкоджень чи розумового розладу членам такої групи;*
- (c) навмисне створення для якої-небудь групи таких життєвих умов, що розраховані на повне чи часткове її фізичне знищення;*
- (d) заходи, розраховані на запобігання дітородінню в середовищі такої групи;*
- (e) насильницька передача дітей з однієї людської групи в іншу.*

Тому, згідно зі Статтею II, існує три складові елементи: (1) скоєння будь-яких актів геноциду проти (2) захищеної групи (3) з наміром знищити групу цілком чи частково. Стаття III перераховує карані діяння, включаючи: «(а) геноцид; змову для скоєння геноциду; пряме і публічне підбурювання до скоєння геноциду, спроби скоєння геноциду і співучасть в геноциді».¹¹

2. Запобігання: основна мета Конвенції про геноцид

Запобігання є першочерговою метою Конвенції про геноцид, як вказує постановне формулювання її назви — Конвенція про запобігання злочину геноциду і покарання за нього — і таким ж є чітко окреслене правове зобов'язання відповідно до Статті I. Міжнародний суд ООН чітко визначив, коли виникає обов'язок запобігати:

Обов'язок Держави запобігати і відповідний обов'язок діяти виникають у той момент, коли Держава дізнається або повинна була б вже дізнатися про існування серйозної загрози вчинення геноциду.¹²

Обов'язок запобігати геноциду не обмежується територією держави, а поширюється всюди, де вона «може діяти належним чином».¹³ Віденська конвенція про право міжнародних договорів, або ж «договір про договори», Високою Договірною Стороною якого теж є Росія, встановлює параметри для тлумачення міжнародних договорів. Стаття 31 передбачає:

Договір добросовісно тлумачиться у відповідності зі звичайним значенням, яке має надаватись умовам договору в їхньому контексті та у світлі його об'єкта та мети.¹⁴

Договори тлумачать з посиланням на їхні преамбули та пов'язані угоди.¹⁵ Преамбула Конвенції посилається на резолюцію Генеральної Асамблеї ООН, на основі якої вона була розроблена, і яка стверджує, що злочин геноциду за міжнародним правом визначається як:

¹¹ Конвенція про геноцид, Стаття IX, Боснія проти Сербії, 167-169.

¹² Боснія проти Сербії, пункт 431.

¹³ Міжнародний Суд ООН, Боснія проти Сербії, пункт 183.

¹⁴ Віденська конвенція про право міжнародних договорів, 23 квітня 1969, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf.

¹⁵ Віденська конвенція про право міжнародних договорів, Стаття. 31 (2)(а). Стосовно «контексту», див. також «Влада Осі в окупованій Європі» Рафала Лемкіна щодо походження терміну «геноцид» і предтечі Конвенції про Геноцид. Лемкін визначав, що геноцид «не обов'язково означає негайне знищення нації ... скоріше він означає скоординований план різних дій, спрямованих на знищення базових засад життя національних груп з метою знищення самих груп. Метою такого плану було би руйнування політичних і соціальних інститутів культури, мови, національних почуттів, релігії, економічного життя національних груп і знищення особистої безпеки, свободи, здоров'я, і навіть життя людей, що належать до таких груп». Рафал Лемкін, «Влада Осі в окупованій Європі» (Вашингтон, 1944), 79.

Відмова у праві на існування цілих груп людей ... [яка] призводить до великих втрат для людства у вигляді культурного та інших внесків, представлених цими групами людей, і суперечить моральному закону, духу та цілям ООН.¹⁶

Об'єкт і мета міжнародного договору чітко визначені як і в назві Конвенції, так і в Статті I: зобов'язати Високі Договірні Сторони запобігати геноциду та карати його. Згідно з Міжнародним Судом, мета Конвенції полягає у «захисті існування певних людських груп».¹⁷ Цей ідеал є «основою і мірою всіх його положень».¹⁸ Цей звіт слід читати у світлі основної мети – запобігання геноциду до моменту повного чи часткового знищення та захист захищеної групи.¹⁹

3. Покладання відповідальності на Державу

Статті про відповідальність держав за міжнародні протиправні діяння Комісії з міжнародного права від 2001 року містять норми звичаєвого міжнародного права (згідно з Міжнародним судом ООН) для приписування протиправної поведінки Державі.²⁰ Відповідно до Статтей про відповідальність Держави, відповідальність за протиправні дії покладається на Державу, якщо ці дії вчинені фізичною або юридичною особою, яка: (1) є державним органом відповідно до законодавства Держави (*de jure*) або діє в «повній залежності» від Держави (*de facto*);²¹ (2) уповноважені законодавством Держави здійснювати елементи державної влади;²² або (3) яка діє за вказівками, або під керівництвом чи «ефективним контролем» державних органів, у відповідності з усталеною судовою практикою.²³ Дії фізичних або юридичних осіб, що здійснюють державну владу, приписуються Державі, навіть якщо вони перевищують їхні повноваження чи інструкції.²⁴

¹⁶ Генеральна Асамблея ООН, *Злочин геноциду*, 11 грудня 1946, A/RES/96, <https://www.refworld.org/docid/3b00f09753.html>.

¹⁷ Міжнародний Суд ООН, Консультативний висновок 1951, 12,

¹⁸ Там само

¹⁹ Згідно зі Статтею 31(3) Віденської конвенції про право міжнародних договорів, умови договору слід додатково тлумачити у світлі наступних (а) угод та (б) практики тлумачення та застосування договору і «(с) будь-яких відповідних норм міжнародного права, що застосовуються у відносинах між сторонами. Віденська конвенція про право міжнародних договорів, примітка 14, Стаття 31(2-3). Крім того, Стаття 31(4) передбачає: «Терміну надається особливе значення, за умови якщо сторони мали такий намір». Згідно зі Статтею 32, додаткові засоби тлумачення, включаючи «підготовчу роботу до міжнародного договору», можуть використовуватися для підтвердження значення термінів у договорі або для «для з'ясування значення, коли тлумачення згідно зі Статтею 31 [одне з двох]: (а) залишає значення амбівалентним або нечітким, або (б) призводить до результату, який є очевидно абсурдним чи необґрунтованим».

²⁰ Комісія з міжнародного права була заснована Генеральною Асамблеєю ООН у 1947 для здійснення свого мандату згідно зі Статтею 13(1)(а) Статуту ООН щоб «ініціювати дослідження та давати рекомендації з метою [...] заохочення прогресивного розвитку міжнародного права та його кодифікацій»; відповідно, її рішення, схвалені Генеральною Асамблеєю, є авторитетними. Див. також *Боснія проти Сербії*, примітка 13, пункти 149, 401.

²¹ *Відповідальність держав за міжнародні протиправні діяння*, 2001, Стаття 4, Під діянням державних органів розуміється:

«1. Діяння будь-якого державного органу вважається діянням даної Держави за міжнародним правом, незалежно від того, чи цей орган здійснює законодавчі, виконавчі, судові чи будь-які інші функції, незалежно від положення, яке він займає в системі Держави, і незалежно від того, чи є він органом центральної влади чи адміністративно-територіальної одиниці Держави.

2. Поняття *орган* включає будь-яку фізичну чи юридичну особу, яка має такий статус за національним правом». https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf; див Міжнародний суд ООН у справі *Боснії* пункт 392 та *Нікарагуа* пункт 109.

²² Там само. Стаття 5, діяння фізичних чи юридичних осіб, які здійснюють елементи державної влади, передбачає:

«Діяння фізичної чи юридичної особи, яка не є органом Держави згідно зі Статтею 4, проте яка уповноважена здійснювати елементи державної влади законом цієї Держави, прирівнюється до діяння Держави згідно з міжнародним правом, за умови, що ця фізична чи юридична особа діє у цій якості у даному випадку».

²³ Там само. Стаття 8: «Діяння особи чи групи осіб вважається діянням Держави згідно з міжнародним правом, якщо особа чи група осіб фактично діють за вказівками або під керівництвом чи контролем цієї держави під час здійснення відповідного діяння». Див. *Боснія проти Сербії*, пункти 396-407.

²⁴ Там само. Стаття 7 передбачає, що: «Діяння державного органу або фізичної чи юридичної особи, уповноваженої здійснювати елементи державної влади, прирівнюється до діяння Держави згідно з міжнародним правом, якщо даний

Дії російських збройних сил і посадових осіб як державних органів,²⁵ а також фізичних чи юридичних осіб, що діють під їхнім ефективним контролем, включно з державними ЗМІ і посадовими особами чи організаціями, підконтрольними уряду Росії в межах самопроголошених «республік», приписуються Росії.²⁶ У цьому звіті розглядається питання, чи дії фізичних або юридичних осіб, які підбурюють до геноциду за Статтею III(с) або вчиняють геноцид за Статтею II, відносяться до Росії.²⁷

Історичні передумови

У грудні 1991 Україна здобула повну незалежність (92% українців проголосували «за») та міжнародне визнання як суверенної держави, хоча унікальна українська національна ідентичність існувала задовго до офіційного проголошення незалежності. У червні 1996 український парламент ратифікував нову конституцію, яка визнала українську мову державною, серед багатьох інших ознак нації. У квітні 2021 Росія вислала понад сто тисяч військових до кордону з Україною — найбільше накопичення з 2014. 21-го лютого 2022 Кремль офіційно визнав Луганську та Донецьку області незалежними республіками. 23-го лютого 2022 року російський президент Володимир Путін наказав російським військам вторгнутись в Україну, що й трапилось наступного дня.²⁸

Захищені національні групи

Судова практика сформулювала визначення захищеної групи за її позитивними характеристиками, тобто групу «як таку».²⁹ Український народ об'єднує міжнародно визнані національність та спільна ідентичність. Насправді, згідно з останніми дослідженнями, більшість українців приписують собі українську ідентичність, включно з тими, хто живе у переважно російськомовних регіонах.³⁰ Сама Росія послідовно визнавала існування окремої української національної ідентичності в міжнародних та двосторонніх відносинах. У договорі з Україною Росія прямо визнає існування української національної меншини в Росії та російської національної меншини в Україні, відповідно української більшості, наступним чином:

«Сторони гарантують вільний і рівноправний розвиток російської національної меншини в Україні та української національної меншини в Російській Федерації.

Сторони створюватимуть сприятливі умови з метою збереження національної самобутності, культури, мови, реалізації духовних та релігійних потреб».³¹

орган, фізична чи юридична особа діє у цій якості, навіть якщо вона перевищує повноваження або суперечить інструкціям».

²⁵ Див. Правило 149, дослідження Міжнародного комітету Червоного Хреста про міжнародне звичаєве гуманітарне право, https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v1_rul_rule149#Fn_EC46E6AE_00001.

²⁶ В ОБСЄ зазначили, що Росія несе відповідальність за діяння «посадовців, які є призначеними та/або підконтрольними уряду Російської Федерації в межах самопроголошених ЛНР та ДНР». Див. ОБСЄ 89.

²⁷ Для схожого аналізу див. Боснія проти Сербії, пункти 384-415.

²⁸ <https://www.pbs.org/newshour/world/a-historical-timeline-of-post-independence-ukraine>

²⁹ Боснія 2007, Рішення у справі, 193-195 («Намір також має стосуватися групи «як такої». Це означає, що злочин вимагає наявності наміру знищити сукупність людей, які мають певну групову ідентичність. Важливо, ким є ці люди, а не ким вони не є»). Для тлумачення Міжнародного трибуналу щодо Руанди див. також «Прокурор проти Акайесу», рішення у справі № 96-4-Т. (2 вересня 1998), пункт 512.

³⁰ <https://www.washingtonpost.com/politics/2022/03/07/ukraine-russian-speakers/>

³¹ Двостороння угода між урядами РФ та України про співпрацю у сферах культури, науки та освіти <https://docs.cntd.ru/document/902056509>; Росія також визнала «українське суспільство» у Раді з прав людини. Див. Тематичний перелік рекомендацій УПО для України (2-ий цикл)

Українці визначаються як національна група на внутрішньому та міжнародному рівнях, і, таким чином, є захищеною групою відповідно до Конвенції про геноцид. Крім того, українці неодноразово визнавались такими самою Росією у формальних державних відносинах з Україною.

I. Пряме та публічне підбурювання до вчинення геноциду

Цей розділ: (1) окреслить правові та емпіричні елементи стосовно «прямого та публічного підбурювання до вчинення геноциду»; і (2) застосує ці фактори до нинішньої ситуації шляхом аналізу російської державної чи контрольованої державою пропаганди, що призвела до вторгнення в Україну.

Застосовне право

Конвенція про Геноцид передбачає виокремлене каране чи міжнародно протиправне діяння «прямого та публічного підбурення до вчинення геноциду» згідно зі Статтею III (с). Хоча Міжнародний Суд ООН ще не розглядав питання про відповідальність держави за порушення Статті III (с), міжнародне кримінальне право та наукові праці про якісно задокументовані історичні траєкторії геноциду є допоміжними орієнтирами для визначення відповідальності держави. Згідно з міжнародною кримінальною судовою практикою, прямі та публічні заклики до скоєння геноциду є злочином самі по собі за Конвенцією про геноцид, незалежно від того, чи призвели вони до геноциду чи актів геноциду (на відміну від прямого підбурювання).³²

Встановлення факту підбурювання скоріше залежить від «спроможності певної комунікації призвести до геноциду». ³³ В індивідуальному кримінальному контексті чотири елементи злочину включають: (1) публічний, (2) прямий, (3) підбурювання (заохочення або провокація до вчинення геноциду) і (4) намір знищити повністю або частково захищену групу як таку. ³⁴ У цьому розділі буде розглядатися застосування перших трьох елементів, а в наступному розділі буде розглянуто питання приписування державі наміру геноциду на основі офіційних тверджень про загальний план або висновку про намір, виведеного із моделі звірств.

Публічний елемент передбачає розгляд факту спрямованості підбурювання на широку громадськість, у тому числі через ЗМІ. ³⁵ Прямий елемент визначає, чи аудиторія відразу зрозуміла зміст повідомлення, яке в основному характеризується його значенням у контексті, враховуючи тогочасне середовище та культурні нюанси. ³⁶ Підбурювання не обов'язково повинне бути явним чи прямим, особливо під час загострення заворушень, війни, або ж «вибухонебезпечної

³² Акайесу (Akayesu) пункт 562; Нагімана (Nahimana) АС 678; Верховний суд Канади, справа Мугесера (SCC Mugesera), пункт 85.

³³ Нагімана, 1015.

³⁴ Акаесу 556-560. Див. також Закон про злодіяння: підстава, фрагментація, реалізація, Гордон, Грегори, 185, що описує зміст елементів: («(1) прямий (чи зрозуміли особи, для яких призначалось повідомлення, його підтекст – з цього можна зробити висновок, що повідомлення може бути нечітким); (2) «публічний» (заклик до злочинних дій до низки осіб у громадському місці або до представників широкого загалу через засоби масової інформації); (3) підбурювання (незаконний заклики до здійснення геноциду, розглянутий з урахуванням мети та контексту); та суб'єктивна сторона злочину (*mens rea*) (намір повністю або частково знищити національну, етнічну, расову чи релігійну групу, як таку)).

³⁵ Акаесу, пункт 556.

³⁶ Нагімана (справа щодо медіа), апеляційне рішення, пункти 698-701; МТР, Бікінді, рішення у справі, пункт 387.

ситуації».³⁷ Поширені типи підбурювання до геноциду включають дегуманізацію, звинувачення цільових жертв у скоєнні злестів («звинувачення у дзеркалі»), та виправдання чи схвалення насильства, серед іншого.³⁸ Додаткові фактори для розгляду включають вплив оратора, схильність аудиторії до скоєння геноциду, історичний та соціальний контекст повідомлень, наявність альтернативних джерел інформації та те, чи була аудиторія піддана впливу повторюваного підбурювання.³⁹

Створення основи для підбурювання до геноциду: заперечення існування української групи

Незважаючи на підписання договорів про міжнародне визнання українського громадянства, російські посадовці та коментатори державних ЗМІ довгий час заперечували легітимність окремої української ідентичності серед російської аудиторії. Ще у квітні 2016 року тодішній прем'єр-міністр, нинішній заступник голови Ради безпеки Росії Дмитро Медведєв заперечував існування легітимної української держави.⁴⁰ 26-го лютого 2020 року колишній помічник президента Путіна Владислав Сурков, який, як вважають, є архітектором путінізму та політики Росії щодо України,⁴¹ заявив, що «України не існує. Є українство. Що є своєрідним розумовим розладом... нації не існує».⁴²

Російські високопосадовці неодноразово заперечували існування української мови, культури та національної ідентичності, натомість натякаючи, що ті, хто чітко ідентифікують себе як українці, загрожують «єдності» росіян та українців.⁴³ Російський інститут стратегічних досліджень (РІСД),

³⁷ Нагімана 1004; рішення у справі Бікінді (Bikindi), пункт 387. Після смерті президента Габарімана, в умовах підвищеної напруги та заворушень, зростає інтенсивність трансляції закликів до населення вжити заходів стосовно тутсі. Рішення у справі Нагімана, пункт 481.

³⁸ Див. Бенеш, *Мерзенний злочин чи невід'ємне право: визначення підбурювання до геноциду*, 503-506. Див. також *Право про мову звірств: підстава, фрагментація, реалізація*, Гордон, Грегори, 284 (окреслюючи додаткові типи підбурювання, включаючи, серед іншого, «евфемізми та метафори; виправдання під час нинішнього насильства; потурання та похвала насильства в минулому... й змішування жертви та тих, хто співчуває»).

³⁹ <https://dangerousspeech.org/wp-content/uploads/2020/08/Dangerous-Speech-A-Practical-Guide.pdf> 10-24. Див. також Бенеш *Мерзенний злочин чи невід'ємне право: визначення підбурювання до геноциду*, 498; та Рабатський план дій ООН, пункт 29.

⁴⁰ <https://www.themoscowtimes.com/2016/04/05/russian-prime-minister-ukraine-has-no-industry-or-state-a52385>

⁴¹ Щодо Суркова як «архітектора путінізму» див. Померанцев П. (2014, 7 листопада) *Прихований автор путінізму*. *The Atlantic*, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2014/11/hidden-author-putinism-russia-vladislav-surkov/382489/>; про його роль стосовно політики щодо України див.: «України не існує»: факт-чекінг кремлівської версії української історії (2020, 1 липня) Лондонська школа економіки, <https://blogs.lse.ac.uk/lseih/2020/07/01/there-is-no-ukraine-fact-checking-the-kremlins-version-of-ukrainian-history/>; *Колишні ватажки сепаратистів розкривають деталі ролі радника Путіна на сході України*, *Рейтерз*, <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-russia-surkov-insight/ex-rebel-leaders-detail-role-played-by-putin-aide-in-east-ukraine-idUSKBN1870TJ>

⁴² Сурков: «Мне интересно действовать против реальности». (n.d.). Актуальные комментарии. (доступ станом на 20 травня 2022), <https://actualcomment.ru/surkov-mne-interesno-deystvovat-protiv-realnosti-2002260855.html>

⁴³ 8-го жовтня 2018 заступник голови Державної думи Петро Толстой заявив у першому епізоді свого ток-шоу на Першому каналі російського державного телебачення «Толстой. Воскресеньє», що українська мова була «штучною» та загалом не використовувалась в Україні, <https://www.1tv.ru/shows/tolstoy-voskresene/vypuski/tolstoy-voskresene-vypusk-ot-07-10-2018>. У березні 2019 в статті, опублікованій на сайті державного медіа Russia Today, тогочасний заступник голови комітету Держдуми Росії з питань культури Володимир Бортко стверджував, що українці «говорять про свою мову, свою культуру... [і що] Україна хоче позиціонувати себе як окрема нація. Вони намагаються окреслити якусь різницю, але її не існує.» У цій же статті процитовано професора-лінгвіста, який наполягає на тому, що «українська літературна мова... дуже штучна» <https://russian.rt.com/ussr/article/607001-rossiya-belorussiya-proishozhdenie-ukraina-klimkin>. У січні 2022 на пленарному засіданні російського парламенту член комітету Держдуми РФ з питань освіти Анатолій Вассерман повторив своє давнє переконання, що української мови не існує та що українці є «невід'ємною частиною російського народу». <https://www.gazeta.ru/social/news/2022/01/25/17192923.shtml>. Він описує українську мову як «діалект» російської, порівнюючи її з російським кримінальним жаргоном. <https://twitter.com/adagamov/status/1486054196373864452>

російський урядовий аналітичний центр, який інформує політику «у сфері національної безпеки»,⁴⁴ має довгу історію заперечення права України на існування. У 2014 році, після захоплення територій у Криму та на Донбасі, центр опублікував збірку статей «Україна – це Росія», яка була «присвячена єдності російського світу» і описує «українство» як «своєрідний південноросійський регіональний вестернізм».⁴⁵ У березні 2016 аналітик РІСД Олег Неменський заявив, що «більшість української громадськості немає нічого спільного з цією [українською] культурою».⁴⁶ У лютому 2020 року Путін повторив ідею про те, що народи України та Росії є «одним народом», і припустив, що Православна церква України, яка отримала автокефалію у 2018 році, зруйнувала «єдність Російської православної церкви».⁴⁷

У липні 2021 року Путін опублікував статтю «Про історичну єдність росіян і українців», у якій знову стверджував, що українці та росіяни – це «один народ, єдине ціле».⁴⁸ У своїй статті Путін стверджує, що «сучасна Україна цілком і повністю є дитям радянської епохи» та що «справжній суверенітет України можливий лише у партнерстві з Росією».⁴⁹ Він також заявив, що коли український уряд відкидає ідею про те, що росіяни та українці є єдиним народом, вони потурають неонацистам і нацизму.⁵⁰

21-го лютого, за три дні до початку повномасштабного вторгнення, Путін виступив із промовою, наголошуючи, що «сучасна Україна була цілком і повністю створена Росією або, якщо бути точним, більшовицькою комуністичною Росією», та що Росія «готова показати, що справжня декомунізація означатиме для України».⁵¹ Оголосивши своєю промовою вторгнення, Путін закликав українців відмовитись від вибраних посадових осіб, щоб зміцнити Україну та Росію «зсередини як єдине ціле, незважаючи на існування державних кордонів».⁵² 5-го квітня 2022 Медведєв опублікував у Telegram наступне: «Українство, яке підживлюється антиросійською отрутою та поглинається брехнею про власну ідентичність, — є одним великим фейком. Цього явища ніколи не в історії. Та воно не існує і зараз».⁵³

Офіційна російська пропаганда, яка заперечує існування української національної групи, імпліцитно називає тих, хто вважає себе українцями, як тих, хто заслуговують на покарання, чи то за загрозу єдності Росії, а отже зраду, яку Путін оголосив «найтяжчим можливим злочином»,⁵⁴ або за потурання нацизму, як заявляє в своїй статті Путін. Слід зазначити, що заперечення існування захищених груп або елементів їхньої ідентичності є критерієм конкретного ризику геноциду згідно з Рамковою системою ООН аналізу звірств.⁵⁵

⁴⁴ <https://en.riss.ru/about-us/>

⁴⁵ Книга «Україна – це Росія» (доступ станом на 20 травня 2022), <https://www.livelib.ru/book/1001469412-ukraina-eto-rossiya-mihail-smolin>

⁴⁶ «Борцы за украинский язык оказывают «мове» медвежью услугу» (доступ станом на 20 травня 2022), <https://riss.ru/article/9462/>

⁴⁷ Володимир Путін про Україну (доступ станом на 26 травня 2022), <https://putin.tass.ru/en/ob-ukraine/>. Глава Російської православної церкви Патріарх Московський Кирил також наголосив, що росіяни та українці «вийшли зі спільної київської купелі, об'єднані православною вірою і пов'язані спільною історичною долею», *Святейший Патріарх Кирил: У народов России и Украины нет и не может быть заинтересованности в конфликте / Новости / Патриархия.ru*. (n.d.). Патриархия.ru, <http://www.patriarchia.ru/db/text/5926180.html> (доступ станом на 26 травня 2022).

⁴⁸ <http://en.kremlin.ru/events/president/news/66181> (Путін додав, що його позиція «не спричинена якимись короткостроковими міркуваннями або поточним політичним контекстом»), (доступ станом на 20 травня 2022).

⁴⁹ Там само

⁵⁰ Там само

⁵¹ <http://kremlin.ru/events/president/news/67828>

⁵² <http://en.kremlin.ru/events/president/news/67843>

⁵³ https://t.me/medvedev_telegram/34

⁵⁴ Трояновський, А. (2022, 17 квітня), *Звірства в Україні глибоко вкорінені в російській армії*, The New York Times, <https://www.nytimes.com/2022/04/17/world/europe/ukraine-war-russia-atrocities.html>

⁵⁵ Див. Рамкова система ООН, критерій 9.2.

Привід для вторгнення: «Звинувачення у дзеркалі» та створення української екзистенційної загрози

Термін «звинувачення у дзеркалі» характеризує одну з найпоширеніших і найпотужніших ознак підбурювання, яка звинувачує цільову групу саме в тих звірствах, які промовець має намір вчинити.⁵⁶ Визначення цільової групи як екзистенційної загрози змальовує насильство проти неї самозахистом та необхідністю.⁵⁷ Офіційний російський привід для вторгнення нагадує деякі з найбільш особливо повторюваних форм звинувачення у дзеркалі, включно із заявами зловмисників під час Голокосту та перед різаниною в Сребрениці.⁵⁸ 8-го лютого Путін напругу звернувся до України вульгарною фразою «Нравится не нравится — терпи, моя красавица», посиленням на вульгарну російську риму про некрофільське звалтування, що має на увазі намір завдати подібного знищення Україні та погляд на Україну як на труп.⁵⁹ 15-го лютого 2022 Президент Путін виступив зі зверненням, у якому звинуватив Україну в геноциді на Донбасі,⁶⁰ необгрунтованим звинуваченням, яке він повторював роками, та яке відлунувалося у словах російських високопосадовців й державних ЗМІ. 17-го лютого 2022 року Постійне Представництво Росії в ООН подало документ до Ради Безпеки ООН, у якому звинуватило Україну у «винищенні цивільного населення» на контрольованих російськими сепаратистами територіях.⁶¹ Російські державні ЗМІ неодноразово повідомляли про росіян, які тікали від переслідувань українського уряду, – схоже постійно повторюване обвинувачення стало приводом для анексії Криму Росією у 2014 році.⁶² 21-го лютого 2022 у ще одному національному зверненні за три дні до вторгнення Путін повторив заяву про те, що Україна є незаконним утворенням, та що українці збирають війська, обстрілюють утримувані російськими сепаратистами території та катують там затриманих росіян.⁶³ 26-го лютого після початку вторгнення на контрольованій Кремлем платформі вийшла стаття (згодом була видалена), яка висловила Путіну високу оцінку за те, що «він наважився не залишати *вирішення українського питання* майбутнім поколінням».⁶⁴

«Денацифікація» та дегуманізація

Напередодні вторгнення російські посадовці неодноразово вдавалися до «нацистської» термінології задля позначення українського керівництва та до «денацифікації» як однієї з цілей вторгнення.⁶⁵ Проте ця риторика постійно розширювала свої рамки, припускаючи, що значну частину або більшість населення складають нацисти; ця термінологія використовується для того, щоб змалювати українців екзистенційною загрозою для росіян. 31-го березня 2022 року Петро

⁵⁶ Див <https://dangerousspeech.org/wp-content/uploads/2020/08/Dangerous-Speech-A-Practical-Guide.pdf> 15-16.

⁵⁷ Там само, 16

⁵⁸ Там само (посилання на заяви нацистського рейхсфюрера СС Генріха Гімmlера, який звертався до старших офіцерів у 1943 році «ми мали моральне право... знищити [єврейський народ]», який прагнув знищити нас», і генерала Ратко Младича, відомого як «м'ясник Боснії», якого визнано відповідальним за різанину в Сребрениці, де було вбито понад 8 000 боснійських мусульманських чоловіків і хлопчиків у 1995 році, і який стверджував, що мусульмани, німці та хорвати планували «повне знищення сербського народу»).

⁵⁹ Коментар: <http://kremlin.ru/events/president/news/67735>, щодо контексту і зв'язку з приказкою див. :

<https://meduza.io/shapito/2022/02/09/terpi-moya-krasavitsa>

⁶⁰ <http://en.kremlin.ru/events/president/news/67774>

⁶¹ <https://www.theguardian.com/world/live/2022/feb/17/russia-ukraine-news-troops-border-latest-live-putin-biden-kyiv-russian-invasion-threat?page=with:block-620e7dc98f0866a40a9d7c6c#block-620e7dc98f0866a40a9d7c6c>

⁶² <https://www.nytimes.com/2022/02/19/world/europe/putin-ukraine-genocide.html>

⁶³ <https://www.nytimes.com/2022/02/23/world/europe/putin-speech-russia-ukraine.html>

⁶⁴ <https://web.archive.org/web/20220226051154/https://ria.ru/20220226/rossiya-1775162336.html>

⁶⁵ <https://www.nytimes.com/2022/03/17/world/europe/ukraine-putin-nazis.html>;

<https://www.washingtonpost.com/world/2022/02/24/putin-denazify-ukraine/>

Толстой, заступник голови Держдуми, написав, що ситуація з нацизмом в Україні «ще гірша, ніж ми гадали» та що «українську молодь перетворили у Гітлерюгенд». ⁶⁶ 26 березня 2022 року Маргарита Сімоньян, шеф-редактор інформаційної мережі Russia Today та голова медіа групи, що керує інформаційними агентствами Sputnik та РІА Новости, висловила подібні коментарі в національному ефірі, стверджуючи: «Я також думала, що їх не так багато... не може бути, щоб так багато наших людей, які разом з нами боролися з нацизмом, стали [нацистами]. Але, на жаль...». ⁶⁷

Вторгнення продовжується, а високопосадовці та коментатори державних ЗМІ все більше описують українців дегуманістичними термінами, аби виправдати російські звірства. 17-го березня 2022 року Толстой виступив на Першому каналі та висловився, що Росія «втратила, як мінімум, одне покоління українців. Молодь зазобували». ⁶⁸ 26-го березня 2022 року впливова пропагандистка Маргарита Сімоньян ствердила: «ми ж не випадково називаємо їх нацистами... твоя звірська натура робить тебе нацистом, твоя звірська ненависть та твоя звірська жадоба виривати дітям очі за етнічною ознакою», додаючи що «значна частина України, українського народу поглинута божевільям нацизму». ⁶⁹

Все частіше така пропаганда використовується для виправдання звірств за межами поля бою. Українське цивільне населення та еліти описують росіянам як їхніх смертельних ворогів, деякі з яких мають бути «ліквідовані». У редакційній статті РІА Новости від 3-го квітня під назвою «Що Росії робити з Україною» автор Тимофій Сергєєв говорить про українців наступним чином: «значна частина населення — цілком імовірно, його більшість — опанована та втягнута нацистським режимом у свою політику ...», що є «більшою загрозою... ніж німецький нацизм гітлерівського зразка»; «значна частина народної маси... є пасивними нацистами або пособниками нацизму»; «нацифікована маса населення»; та «нацистське суспільство». Крім того, він стверджує, що українські еліти «повинні бути ліквідовані, оскільки перевиховання є неможливим»; «денацифікація неминуче буде також і деукраїнізацією»; та «українізм є... підпорядкованим елементом іншої, чужої цивілізації». ⁷⁰ У своєму Telegram пості від 5-го квітня Медведєв використовує фіктивну риторику, хоча яскраву та детальну, яка, як правило, робить брехню більш правдоподібною, щоб виправдати насильство проти цілого покоління українців, яких він називає нацистами: «Пасіонарна частина українців протягом останніх 30 років молилась на Третій Рейх. Буквально. Огиду викликають фотографії, на яких майже в кожному військовому підрозділі України, захопленому нашою армією, знаходять нацистську символіку — це штандарти, література, плакати. Навіть чашки зі свастикою! ... Не варто дивуватися, що перетворившись ментально на Третій Рейх і вписавши до своїх підручників з історії імена іуд і нацистських поплічників, Україну спіткає та ж доля. Ця Україна отримає те, на що заслуговує!... Ці складні завдання не виконуються миттєво. І вони будуть вирішуватись не тільки на полі бою». ⁷¹

8-го квітня ведучий флагманського ток-шоу каналу «Россия-1» заявив, що «потім не буде жодної України [Зеленський – останній президент України]». ⁷² Соловйов був відкритим

⁶⁶ https://t.me/petr_tolstoy/1300

⁶⁷ <https://www.ntv.ru/peredacha/SvoyaPravda/m78960/o693638/video/>

⁶⁸ https://t.me/petr_tolstoy/1286

⁶⁹ Для повного відео: <https://www.ntv.ru/peredacha/SvoyaPravda/m78960/o693638/video/>, для відповідної частини відео: <https://twitter.com/ntvru/status/1507605586447327234>

⁷⁰ <https://ria.ru/20220403/ukraina-1781469605.html>

⁷¹ Дмитро Медведєв, Телеграм, https://t.me/medvedev_telegram/34

Вечер с Владимиром Соловьевым. Политика на хрустальном шаре и предсказания Жириновского. Эфир от 08.04.2022 // Смотрим. (н. д.). Від 22 травня 2022, <https://smotrim.ru/video/2399418>, доступ до відео: Френсіс Скarr [@francis_scarr], Twitter, Вчора ввечері Російське державне телебачення максимально наблизилось до цієї жахливої статті, опублікованої РІА Новости. Я додав субтитри. Перший мовець, — прокремлівський колишній український депутат. Другий – ведучий Володимир Соловйов, <https://twitter.com/francskal/status/1512348114254020609> ⁷³ Скріншот: Антон Барбашич

прихильником вторгнення і регулярно вдавався до особливо гострої риторики. 29-го березня він заявив у своєму ток-шоу про «патріотичний консенсус» у Росії про те, що «нацистську погань» потрібно «добити». 21-го квітня Соловйов поділився в Telegram фрагментом інтерв'ю з репортером російських державних ЗМІ, в якому стверджував, що «там [в Україні] молодь зазобована». 21-го травня 2022 року Соловйов поділився (а потім видалив) дописом у Telegram з популярного російського Telegram-каналу «Кремлівська прачка», в якому йшлося про те, що «Україна — нацистська пухлина», схожа на «рак мозку», і що росіяни «звільняють частину Росії».⁷³

5-го травня 2022 року російський політолог та професор МГІМО Олена Пономарьова заявила в ефірі Россия-1, що «Україна є місцем, де починається це відродження [світового нацистського проекту]... як антисемітизм проти росіян, проти всього, що пов'язане з Росією».⁷⁴ Це визначення відображає аморфний нацистський рух, який Кремль сприймає як антиросійський. 8-го травня 2022 за день до Дня Перемоги, відомого як найважливіше національне свято, яке широко відзначається в Росії на честь перемоги СРСР над нацистською Німеччиною у Другій світовій війні, яка також відома в Росії як «Велика Вітчизняна війна»,⁷⁵ Путін надіслав російським сепаратистам на сході України телеграму, що росіяни «пліч-о-пліч борються за звільнення рідної землі від нацистської скверни» та пообіцяв, що «перемога буде наша, як і в 1945 році».⁷⁶

Релігійні інституції підкріпили цей наратив шляхом схвалення вторгнення інсинуаціями та надання йому духовного змісту. 13-го березня Глава Російської православної церкви Патріарх Московський Кирил подарував православну ікону генералу і голові Національної гвардії Росії Віктору Золотову, щоб «надихнути молодих воїнів», які «стають на шлях захисту Вітчизни».⁷⁷ Генерал Золотов прийняв ікону, сказавши, що вона «захистить російську армію і прискорить нашу перемогу» над «нацистами».⁷⁸ 15-го березня 2022 року на богословській конференції виступив Олександр Щіпков, перший заступник голови Синодального відділу Російської Православної церкви Московського патріархату у зв'язках із суспільством і ЗМІ, стверджуючи, що Україна є «найяскравішим прикладом» «нацизму, додавши:

Святійший Патріарх Кирил підтримує тісний зв'язок з народом Божим... особливо це помітно в дні випробувань. У тому числі й зараз, коли Росія бореться з найбільш нелюдською ідеологією в історії – нацизмом.⁷⁹

У культурному та національному контексті російської історії ці згадки про Другу світову війну відверто пов'язують нинішнє вторгнення з екзистенційною війною Радянського Союзу з нацистською Німеччиною – посилюючи вплив на аудиторію за допомогою потужного елементу російської історії та ідентичності та нав'язуючи особистий обов'язок солдатам та потенційним призовникам.⁸⁰ Це підбурювання перегукується з іншими історично повторюваними

<https://twitter.com/ABarbashin/status/1528399289554243586>, оригінальний допис: <https://t.me/kremlinprachka/19077>, неактивне посилання з аккаунту Соловйова: <https://t.me/SolovievLive/108219>

⁷³ Скріншот: Антон Барбашин <https://twitter.com/ABarbashin/status/1528399289554243586>, оригінальний допис:

<https://t.me/kremlinprachka/19077>, неактивне посилання з аккаунту Соловйова: <https://t.me/SolovievLive/108219>

⁷⁴ <https://smotrim.ru/video/2408041>, для фрагменту: <https://twitter.com/JuliaDavisNews/status/1522403876040855554>

⁷⁵ <https://news.cornell.edu/media-relations/tip-sheets/history-repeats-endlessly-ukraine-specter-wwii-looms>

⁷⁶ <http://kremlin.ru/events/president/news/68363>

<https://www.nytimes.com/2022/05/08/world/europe/russia-may-9-victory-day-ukraine.html>

⁷⁷ <https://web.archive.org/web/20220418063718/https://rosguard.gov.ru/News/Article/general-armii-viktor-zolotov-prinyal-iz-ruk-svyatejshego-patriarxa-moskovskogo-i--vseya-rusi-kirilla--ikonu--avgustovskoj-ikony-bozhiej-materi-dlya-gl>

⁷⁸ Там само

⁷⁹ <http://www.patriarchia.ru/db/text/5908596.html>

⁸⁰ <https://www.nytimes.com/2022/03/17/world/europe/ukraine-putin-nazis.html>

каталізаторами геноциду, включно з виправданням насильства на основі чеснот і майбутніх благ, або особистого і національного обов'язку звільнити та об'єднати росіян і українців.⁸¹

Пропагандистські повідомлення наповнені термінами, які, як було раніше встановлено, підбурювали до інших геноцидів,⁸² і які описують українців чи українство як недолюдей («засомбовані», «звірська натура», «підпорядкований елемент іншої та чужої цивілізації»), хворих чи заражених («з розумовими розладами», «наповнених антиросійською отрутою», «звільнити їхню батьківщину від нацистської скверни»), і як втілення зла та екзистенційної загрози («більша загроза, ніж... німецький нацизм», «світовий нацистський проект», «Гітлерюгенд», та ін.).

Підготовка російської аудиторії до скоєння чи схвалення звірств

Кремль неодноразово заперечував вчинення звірств його силами, називаючи їх "фейками", тим самим дозволяючи солдатам скоювати нові звірства, а російській громадськості сприяти їм.⁸³ Кремль навіть винагородив воїнів 64-ї окремої гвардійської мотострілецької бригади, підозрюваних у масових вбивствах у Бучі. 18-го квітня Путін присвоїв відповідній бригаді почесне звання за «захист суверенітету Росії», відзначивши «масовий героїзм та відвагу... взірць для наслідування у виконанні військового обов'язку, хоробрості, самовідданості та високого професіоналізму».⁸⁴ Російських солдатів вразливого призовного віку додатково піддають індоктринації через обов'язкове читання статті Путіна про «Єдність росіян і українців» та щоденні «інформаційні телевізійні програми» (крім неділі).⁸⁵

Усі розпорядники пропагандистських меседжів, що заохочують до насильства проти українців, займають найбільш впливові позиції, зокрема політичних лідерів, релігійних діячів та журналістів державних ЗМІ, які майже повністю монополізували контроль над поширенням інформації, на яку покладається населення.⁸⁶ Їхні підбурювання є ще більш впливовими на тлі безпрецедентних заходів цензури, запроваджених нещодавно, на додаток до вже обмеженого медіа середовища. На початку вторгнення Росія прийняла закон, що запровадив кримінальну відповідальність за «розповсюдження завідомо неправдивої інформації про» збройні сили, що передбачає до 15 років позбавлення волі; запропонувала ще один закон, який запроваджує спрощену процедуру заборони іноземних ЗМІ;⁸⁷ заблокувала основні іноземні інформаційні медіа та Facebook й Instagram (згодом суд у Москві підтвердив заборону, а підтримувані Росією сепаратистські території заблокували доступ до цих платформ);⁸⁸ та обмежила доступ до Twitter.⁸⁹ Інші іноземні ЗМІ та незалежні

⁸¹ Бенеш *Небезпечна мова*, 84-86.

⁸² Див. Бенеш і Мейнард, «Небезпечна мова та небезпечна ідеологія: інтегрована модель моніторингу та запобігання», 80.

⁸³ https://t.me/medvedev_telegram/34

⁸⁴ <http://www.kremlin.ru/events/president/letters/68234>

<https://www.cnn.com/2022/04/19/europe/russia-bucha-brigade-honorary-title-putin-intl/index.html>

⁸⁵ <https://www.nytimes.com/2022/04/17/world/europe/ukraine-war-russia-atrocities.html>

⁸⁶ Див. *Небезпечна мова*, 77-79. Немає жодних ознак того, що власники державних ЗМІ, ведучі чи редактори дистанціювалися від будь-якої пропаганди з підбурення. Насправді шеф-редактор інформаційної мережі Russia Today та голова медіагрупи, що керує Sputnik і РІА Новости, Маргарита Симоньян сама прямо висловилась, що «значна частина української нації поглинута нацистським божевільям», якій вона приписує «звірську натуру». Див. також Рішення у справі Нагімана, 1024.

⁸⁷ <http://ips.pravo.gov.ru:8080/default.aspx?pn=0001202203040007> <https://www.reuters.com/business/media-telecom/russian-draft-law-paves-way-fast-retaliation-against-foreign-media-2022-04-05/>

⁸⁸ <https://www.reuters.com/legal/transactional/russian-backed-separatist-region-east-ukraine-blocks-facebook-instagram-2022-05-11/>

⁸⁹ <https://www.nytimes.com/2022/03/04/world/europe/russia-censorship-media-crackdown.html>;

<https://www.cbc.ca/news/world/russia-laws-ukraine-invasion-war-critics-1.6382168>;

<https://www.theguardian.com/world/2022/mar/04/russia-completely-blocks-access-to-facebook-and-twitter>;

<https://www.reuters.com/technology/twitter-says-its-site-is-being-restricted-russia-2022-02-26/>.

джерела новин так само закрились під тиском.⁹⁰ Контролюючи медіа-ландшафт, держава більш безпосередньо доносить свою підбурювальну пропаганду солдатам через єдині джерела інформації, що залишилися, включаючи онлайн-платформи, такі як популярні Telegram чи Вконтакте. Посилений державний контроль над ЗМІ також дозволяє Кремлю індоктринувати широку громадськість, щоб вона толерувала, якщо не підтримувала, вторгнення та його звірства, без опору населення в межах країни.

Фактично існують докази того, що російських солдат заохочують вчиняти жорстокі акти геноциду користувачі соціальних мереж або родичі в Росії. Згідно з аналізом реакцій російських користувачів на новини про масові вбивства в Бучі у націоналістичних каналах в Telegram, щонайменше половина вибірки користувачів закликала російську армію бути більш жорстокою, включаючи коментарі на кшталт «смерть усім хохлам, для них немає місця в цьому світі, час знищити цю прокляту расу» і «ми повинні вбити цю сволоту».⁹¹ В одному з опублікованих записів телефонної розмови російському солдатові кажуть «стрілай у покидьків... поки в тебе не вистрілили. До біса їх. Кляті наркомани та нацисти».⁹²

Існує безліч доказів того, що російські солдати засвоїли державну пропаганду й або висловлювали намір геноциду, або вчиняли звірства у відповідь на це, хоча встановлення причинно-наслідкового зв'язку не є необхідним ви для підтвердження факту підбурювання. Українка, якій вдалося втекти з Маріуполя, розповіла New York Times, що коли вона попросила російського солдата на блокпості направити її в Україну, той відповів: «Ми там усіх винищимо, їдь в Росію».⁹³ За словами керівника гарячої лінії ЮНІСЕФ для жертв, солдати прямо погрожували звалувати «кожну нацистську хвойду».⁹⁴ За словами свідків у Бучі російські військові ходили від дверей до дверей, стверджуючи, що вони «полюють на нацистів», і збирали чоловіків призовного віку.⁹⁵ Одного разу на площі зібрали натовп людей, аби вони спостерігали, як п'ятьох чоловіків опускають на коліна із покритими головами. Після страти одного з чоловіків пострілом у потилицю командир сказав натовпу: «...А ось це — бруд. Ми тут, аби очистити вас від бруду».⁹⁶ Мешканець Гостомеля згадує, як старший російський офіцер казав восьмирічній дівчинці: «ми звільнимо вас від нацистів».⁹⁷

Відповідно до системи норм про відповідальність держави, є обґрунтовані підстави для висновку, що загострення російської пропагандистської кампанії в сукупності є прямим та публічним підбурюванням до геноциду проти українців як групи частково. Прямий причинно-наслідковий зв'язок між санкціонованим державою підбурюванням і звірствами лише посилюється впродовж того, як вторгнення триває. Діяння осіб, які поширюють повідомлення підбурювання, відносяться на рахунок держави, оскільки всі вони *де-юре* або *де-факто* є державними органами, включаючи главу держави, ключових членів Держдуми, керівників силових структур, чи державних ЗМІ, що належать державі, або знаходяться під ефективним контролем Кремля. Таким чином, існують

⁹⁰ <https://apnews.com/article/russia-ukraine-technology-business-moscow-facebook-456db70cbe8e9bb639fca9fe2d793b10>; <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-05-10/putin-s-crackdown-pushes-independent-russian-media-into-crypto>

⁹¹ «Ми повинні їх убити»: реакції на звірства у Бучі в російських соціальних мережах, 2-5.

⁹² Ен Еплбаум (2022, квітень 25), Україна і слова, які призводять до масових вбивств <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2022/06/ukraine-mass-murder-hate-speech-soviet/629629/>

⁹³ <https://www.nytimes.com/2022/05/18/podcasts/the-daily/the-battle-for-azovstal-a-soldiers-story.html> at 15:56-16:52.

⁹⁴ <https://www.cnn.com/2022/04/22/europe/ukraine-sexual-violence-allegations-russia-cmd-intl/index.html>

⁹⁵ <https://www.hrw.org/news/2022/04/21/ukraine-russian-forces-trail-death-bucha>; <https://www.reuters.com/investigates/special-report/ukraine-crisis-bucha-killings-soldiers/>; <https://apnews.com/article/russia-ukraine-zelenskyy-kyiv-europe-evacuations-665fd06b92852547d7b27627b99509a6>; Амністія: він не повернеться, 7.

⁹⁶ <https://www.hrw.org/news/2022/04/03/ukraine-apparent-war-crimes-russia-controlled-areas>

⁹⁷ <https://www.nytimes.com/2022/03/20/world/europe/russian-soldiers-video-kyiv-invasion.html>

розумні підстави для висновку, що Росія як держава несе відповідальність за порушення Статті III (с) Конвенції про геноцид.

II. Докази намірів геноциду

Наступний розділ окреслить 1) застосовне право стосовно того, як намір геноциду може бути продемонстрований загальним чи узгодженим планом або виведений із моделі кампаній зі знищення, спрямованих на українську національну групу, та 2) докази, які можуть підтвердити висновок про наміри геноциду.

Застосовне право

Що вирізняє геноцид як унікальний міжнародний злочин, так це «намір» знищити захищену групу повністю чи частково.⁹⁸ Міжнародні суди визнають, що вивчення свідомості правопорушників є марним, якщо не взагалі неможливим, за відсутності зізнання.⁹⁹ Натомість суди та комісії звертають увагу на інші прояви наміру, включно із «загальним планом» або систематичною моделлю звірств, спрямованих проти певної групи, з яких можна зробити висновок про конкретні наміри,¹⁰⁰ або на «дії, які мали логічну та узгоджену послідовність».¹⁰¹

Про загальний план можуть свідчити, серед іншого, офіційні заяви, інструкції, політика та «незмінність застосовуваних методів вбивства».¹⁰²

Міжнародна судова практика та практика держав також розглядає конкретні акти геноциду у Статті II як такі, що прояснюють питання про наміри геноциду, і в цьому разі, як постановив Міжнародний суд ООН, «характеристика діянь та їхній взаємозв'язок може спряти висновку про намір».¹⁰³ Діяння, передбаченні Статтею II, є складовими геноциду і, таким чином, можуть вказувати на намір геноциду, якщо розглядати їх у сукупності. Хоча вбивство демонструє найбільш безпосередній метод фізичного знищення, геноцид може бути вчинений «будь-якою» з інших перерахованих дій, які сприяють більш поступовому повному або частковому знищенню

⁹⁸ Див. Глобальний центр правосуддя (Global Justice Center), 10.

⁹⁹ Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії (МТКЮ), апеляційне рішення у справі *Прокурор проти Єлісича (Prosecutor v. Jelisić Appeals Judgment)*; МТР, рішення у справі *Акайєсу*, 523.

¹⁰⁰ Боснія, пункт 373.

¹⁰¹ «Гватемала: пам'ять про мовчання», Комісія з питань історичного роз'яснення, лютий 1999, пункт 120, описуючи акти геноциду як «підпорядковані вищій, стратегічно спланованій політиці». Див. також пункт 111, «З огляду на низку злочинних діянь та порушень прав людини, які мали місце у зазначених регіонах і періодах та які були проаналізовані з метою визначення, чи становлять вони злочин геноциду, Комісія з питань історичного роз'яснення дійшла до висновку, що повторення дій на знищення, систематично спрямованих проти груп населення мая, серед яких можна згадати ліквідацію лідерів та злочинні дії проти неповнолітніх, які не могли за жодних умов бути військовими цілями, демонструє, що єдиним спільним знаменником для всіх жертв був той факт належності до певної етнічної групи, та, очевидно, що ці дії були вчинені «з наміром знищити ці групи повністю чи частково». В аргументації Боснії та Герцеговини висновок про намір держави описується як: «оперативний план знищення групи... можна легко встановити шляхом індукції через загальний аналіз злочинних дій, здійснених державою проти цільової групи». Міжнародний суд ООН, *Боснія проти Сербії*, судові дебати, 20-го квітня 2006, CR/2006/34, пункт 33. Див. також рішення у справі Боснії, 371. Поняття «намір» держави можна концептуально зрозуміти як приписування «вини» державі. Беатриса І. Бонафе (Bonafè), *Зв'язок між державною та індивідуальною відповідальністю за міжнародні злочини*, 123-24.

¹⁰² Рішення у справі *Прокурор проти Крстича* (Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії, Судова палата, справа № IT-98-33-T, 2 серпня 2001 р.) пункт 572 (докази, що свідчать про планування геноциду, включали «кількість і характер задіяних сил, стандартизовану кодовану мову, яку використовували підрозділи для передачі інформації про вбивства, масштаб страт, незмінність застосованих методів убивства, вказують на те, що було прийнято рішення вбити всіх боснійських мусульман військового віку».

¹⁰³ Хорватія проти Сербії, 130.

групи, особливо якщо вони вчиняються систематично.¹⁰⁴ Наступні розділи слід розглядати у світлі судової практики щодо геноциду, скоєного з наміром знищити групу «частково». Міжнародний Суд розглянув три чинники, які впливають із судової практики, щоб тлумачити, чи таргетована частина групи досягає рівня, необхідного для встановлення факту геноциду на основі наміру знищити «частково». Перший – розгляд того факту, чи є таргетована частина значною чи «достатньо вагомою, щоб мати вплив на групу в цілому».¹⁰⁵ Другий – вивчення сфери контролю правопорушника: «широко визнано, що геноцид може бути визнаним вчиненим, якщо намір полягає у знищенні групи в межах географічно обмеженої території... [і отже] слід розглядати зону діяльності та контролю правопорушника... [або] наявні можливості».¹⁰⁶ Третій – «якісний» критерій або «визначна роль в групі» таргетованої частини,¹⁰⁷ включаючи, зокрема, лідерів групи або осіб, які уособлюють групу або є необхідними для її виживання.¹⁰⁸

Загальний план

Офіційні заяви Росії або заяви, нею офіційно схвалені, які були процитовані у попередньому розділі та які розглядаються у сукупності, можуть свідчити про «загальний план» знищити українську національну групу частково, що демонструє намір геноциду. Високопосадовці Росії та державні ЗМІ заперечували існування української нації, висловлювались щодо аморфної мети «денацифікації» України та характеризували значну невизначену частину населення (або «їх») як нацистів або як смертельну загрозу, перетворюючи цю групу на легітимну мішень для знищення. Толстой і Медведєв, заступники голів Держдуми і Ради безпеки, нарекли ціле покоління українців нацистами («українську молодь перетворили на Гітлерюгенд» та «Пасіонарна частина українців протягом останніх 30 років молилась на Третій Рейх. Буквально.»). Пост Медведєва у Telegram від 5 квітня, опублікований суттєво після початку вторгнення, є, мабуть, найбільш ілюстративною заявою високопоставленого чиновника з конкретною посадою в органах безпеки, що свідчить про довгостроковий план геноциду: «Не варто дивуватися, що перетворившись ментально на Третій Рейх і вписавши до своїх підручників з історії імена іуд і нацистських поплічників, Україну спіткає та ж доля. Ця Україна отримає те, що заслуговує!... Ці складні завдання не виконуються миттєво. І вони будуть вирішуватись не тільки на полі бою».¹⁰⁹ Також повідомляють про заяви російських солдат, які можуть вказувати на існування загального плану («ми там усіх винищимо [в Україні], їдь в Росію» або «ми тут, щоб очистити вас від бруду» після публічної масової страти в Бучі).

Висновок про намір геноциду з моделі знищення, спрямованої на українців

Російські збройні сили як колективне утворення дотримувалися моделі послідовних та повсюдних дії зі знищення проти мирного населення України під час вторгнення.

¹⁰⁴ Для більш глибокого обговорення спектру геноцидного насильства без убивства, яке надто часто ігнорується в обвинувальних документах, див. Центр глобального правосуддя, *Поза вбивством: гендер, геноцид і зобов'язання згідно з міжнародним правом*, грудень 2018 р., доступний на <https://globaljusticecenter.net/files/Gender-and-Genocide-Whitepaper-FINAL.pdf>.

¹⁰⁵ *Боснія проти Сербії*, пункт 198.

¹⁰⁶ Там само, 199.

¹⁰⁷ Рішення у справі *Прокурор проти Крстича (Prosecutor v. Krstic)*, Справа №. ICTY-IT-98-33, пункти 12 і 587 («Якщо певна частина групи репрезентує усю групу або є критичною для її виживання, такий факт може підтвердити висновок про те, що ця частина вважається істотною у значенні Статті [II]»), і з посиланням на фінальний звіт Комісії експертів, створеної відповідно до резолюції Ради Безпеки 780 (1992), «що намір знищити певну частину групи, наприклад її політичних, адміністративних, інтелектуальних або бізнес-лідерів, «може бути вагомою ознакою геноциду, незалежно від фактичної кількості вбитих».

¹⁰⁸ Боснія, 200. Апеляційне рішення у справі *Прокурор проти Здравка Толіміра (Prosecutor v. Zdravko Tolimir)*, 8 квітня 2015, пункт 263, https://www.icty.org/x/cases/tolimir/acjug/en/150408_judgement.pdf; Див. також *Хорватія проти Сербії*, окрема думка судді Бхандарі, пункти 15-21.

¹⁰⁹ https://t.me/medvedev_telegram/34

Масові вбивства

Російські війська збирали українських цивільних для масових позасудових страт на окупованих територіях України. Зокрема, у Київській, Сумській та Чернігівській областях, які відрізнялись загальними характерними методами вбивства.¹¹⁰ На цих територіях національні та міжнародні слідчі й аналітики задокументували масові поховання, з тенденцією до стрімкого розширення, і систематичну картину знахідок трупів українських цивільних зі зв'язаними руками, закатованих та розстріляних з близької відстані.¹¹¹ Повний масштаб вбивств не буде відомий, поки слідчі не отримають доступ до зон, контрольованих російськими силами.

Буча

Задокументовані масові вбивства, скоєні у Бучі, можуть свідчити про схематичність дій на окупованих Росією територіях. Після відступу російських військ національні та міжнародні слідчі задокументували поширені позасудові страти мешканців, з ознаками катувань, убитих з близької відстані зі зв'язаними руками.¹¹² Спостерігачі систематично доповідали, що по всьому місту були розкидані тіла цивільних, у тому числі тіло жінки, знайдене в підвалі після згвалтування та пострілу в голову, а також п'ять закатованих трупів зі зв'язаними руками, сидячи навкарачки, у підвалі дитячого літнього табору, який російські солдати використовували як базу.¹¹³ ООН задокументувала сотні незаконних вбивств мирних жителів у Бучі, місті з довоєнним населенням близько 35 тис. осіб, та інших населених пунктах на північ від Києва.¹¹⁴ За словами керівника міського похоронного бюро в Бучі, лише два тіла, які його працівники поховали у братській могилі, були українськими військовослужбовцями.¹¹⁵

За словами працівника похоронного бюро, який нарахував близько 200 тіл у Бучі:

Майже всіх убили пострілом з близької відстані або у голову, або в око... [включаючи] близько 50 тіл зі зв'язаними руками... [з] ознаками катування. Їм прострелили руки та ноги. Деякі черепи були зламані тупим предметом.¹¹⁶

Ще один працівник похоронного бюро підтвердив, що страчених було знайдено із зав'язаними руками та з ознаками катувань.¹¹⁷ Російські окупаційні сили ходили від дверей до дверей,

¹¹⁰ https://truth-hounds.org/wp-content/uploads/2022/05/analytical-report_-6-20-april-2022-1.pdf (2); <https://www.politico.com/news/2022/05/09/kyiv-ukraine-russia-war-horrors-00030992>

¹¹¹ <https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/24/mariupol-ukraine-last-days/?variant=15bc93f5a1cbb665>; <https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/21/new-mass-grave-manhush-near-mariupol/>; <https://www.theguardian.com/world/2022/apr/23/in-mariupol-putin-now-rules-a-wasteland-pitted-with-mass-graves>; <https://www.hrw.org/news/2022/04/26/urgently-help-ukraine-civilians-flee-mariupol>; <https://www.npr.org/sections/pictureshow/2022/04/22/1094234731/possible-mass-graves-near-mariupol-shown-in-satellite-images>

¹¹² <https://apnews.com/article/russia-ukraine-zelenskyy-kyiv-europe-evacuations-665fd06b92852547d7b27627b99509a6>; <https://www.nytimes.com/interactive/2022/04/11/world/europe/bucha-terror.html?searchResultPosition=1>; <https://www.nytimes.com/2022/04/04/world/europe/bucha-ukraine-bodies.html>; <https://www.bbc.com/news/60981238>. Див. також *Амністія: він не повернеться*.

¹¹³ <https://www.nytimes.com/interactive/2022/04/11/world/europe/bucha-terror.html?searchResultPosition=1>; <https://www.france24.com/en/live-news/20220421-bucha-a-street-filled-with-bodies>; <https://www.bbc.com/news/world-europe-61442387>

¹¹⁴ <https://www.ohchr.org/en/press-briefing-notes/2022/05/plight-civilians-ukraine>

¹¹⁵ <https://www.hrw.org/news/2022/04/21/ukraine-russian-forces-trail-death-bucha#>

¹¹⁶ <https://www.hrw.org/news/2022/04/21/ukraine-russian-forces-trail-death-bucha>

¹¹⁷ <https://www.hrw.org/news/2022/04/21/ukraine-russian-forces-trail-death-bucha>

збираючи чоловіків призовного віку для публічних розстрілів.¹¹⁸ За словами свідка російські солдати страчували «просто за татуювання державного герба України».¹¹⁹ 4-го березня російські солдати змусили близько 40 цивільних дивитися, як п'ять чоловіків роздягаються та стають на коліна із сорочками на голові, після чого принаймні одному вистрілили в потилицю.¹²⁰ Свідок повідомив, що бачив велику калюжу крові вздовж стін місця, що, схоже, використовувалось як російський штаб поблизу.¹²¹ Ці публічні старти додатково становлять акти геноциду згідно зі Статтею II(b), адже вони завдали серйозної шкоди як убитим українцям, так і тим, хто був змушений спостерігати за стратою чи за жорстоким поведінням з родичем.¹²²

Окрім страт з близької відстані, слідчі задокументували випадки, коли російські війська розстрілювали мешканців Бучі, які перебували на вулиці чи в укритті. Розслідування Міжнародної амністії показало, що російські солдати кидали гранати в будинки і стріляли практично в будь-якого мешканця на вулиці.¹²³ Один російський солдат попередив цивільного, що «у нас наказ стріляти [в будь-кого на вулиці]».¹²⁴ Протягом цього часу на трупах були встановлені вибухові пристрої, що активувалися жертвами. Ця тактика максимально посилює убивчу силу, адже вона націлена на вбивство місцевих мешканців, які збирають тіла, та перешкоджає розслідуванням, знищуючи докази.¹²⁵

Інші міся масового вбивства

На інших територіях, які знаходилися під російською окупацією, російські солдати тероризували та страчували цивільних. 27-го лютого у Старому Бикові російські окупанти зібрали близько шести чоловіків, чії тіла, як повідомлялося, було потім знайдено зі слідами катувань.¹²⁶ У Новому Бикові 30-го березня, за день до відходу російських військ, російські солдати захопили 8 із 21 мешканця, яких утримували в котельні, повідомивши, що мають наказ стратити 8 затриманих, кілька з яких, як повідомляється, знайшли через день з розчавленими головами.¹²⁷ Слідчі також встановили випадки публічних страт цивільних у Чернігівській області.¹²⁸ Заступник директора Чернігівського обласного моргу повідомив про велику кількість трупів, які прибули з простріленими потилицями з ознаками страти, у а 20% з них були зі зв'язаними руками.¹²⁹ У багатьох містах та містечках України, жителі повідомляють, що російські солдати відкрито стріляли у цивільних на вулиці.¹³⁰ В Ірпіні російські солдати розстріляли мешканців, що йшли вулицею, та переїхали їхні тіла танком.¹³¹ За словами місцевого посадовця у Сумах загинули 100 мирних жителів, у тому числі знайдено тіла в наручниках, зі слідами катувань та з простріленою

¹¹⁸ <https://www.reuters.com/investigates/special-report/ukraine-crisis-bucha-killings-soldiers/>

¹¹⁹ <https://www.bellingcat.com/news/2022/04/04/russias-bucha-facts-versus-the-evidence/>; <https://vot-tak.tv/novosti/03-04-2022-rasstrely-zhitelej-buchi/>

¹²⁰ <https://www.hrw.org/news/2022/04/03/ukraine-apparent-war-crimes-russia-controlled-areas>

¹²¹ Там само

¹²² Квочка та ін. (Kvočka et al.) (IT-98-30/1), пункт 149.

¹²³ Амністія: він не повернеться, 7-9, 16.

¹²⁴ <https://www.nytimes.com/interactive/2022/04/11/world/europe/bucha-terror.html?searchResultPosition=1>

¹²⁵ <https://www.hrw.org/news/2022/04/21/ukraine-russian-forces-trail-death-bucha>

¹²⁶ <https://www.hrw.org/news/2022/04/03/ukraine-apparent-war-crimes-russia-controlled-areas>

¹²⁷ Україна: страти, катування під час російської окупації. (18 травня 2022). Human Rights Watch.

<https://www.hrw.org/news/2022/05/18/ukraine-executions-torture-during-russian-occupation>

¹²⁸ Там само

¹²⁹ Марк Маккіннон. (18 квітня 2022). Тіла та погані спогади, продовжують надходити до Чернігівського обласного моргу в Україні. Канадська газета "Глобус і пошта" (The Globe and Mail). <https://www.theglobeandmail.com/world/article-ukraine-russia-chernihiv-civilian-deaths/>

¹³⁰ Амністія: він не повернеться, 26.

¹³¹ https://truth-hounds.org/wp-content/uploads/2022/04/final_22-march-5-april-3_eng_proof.pdf (фільтраційний табір в Донецькій області); <https://www.france24.com/en/europe/20220422-in-ruined-kyiv-suburb-residents-ask-what-have-we-done-to-putin-to-be-slaughtered-like-this>

головою.¹³² У подальшому російські солдати йшли просто до будинків та укриття, щоб убивати цивільних.¹³³ Повідомляється, що 7-го березня у Ворзелі Російські солдати штурмували підвал, кинули димову гранату досередини та обстрілювали цивільних, які намагалися втекти.¹³⁴ За словами керівника загону добровольців у сусідньому селі Мотижин російський бронетранспортер проїхав вулицею, невибірково обстрілюючи будинки з крупнокаліберного кулемета.¹³⁵

Хоча Маріуполь знаходиться під контролем Росії і тому залишається заблокованим для розслідувань на місці, аналіз супутникових знімків виявив швидке та масове розширення території кладовищ і братських могил у місті, починаючи з березня.¹³⁶

Умисні напади на укриття, шляхи евакуації та гуманітарні коридори

Російські війська систематично атакували місця укриття, шляхи евакуації та евакуаційні конвої, які рухалися потягами, човнами, автомобілями чи автобусами, у тому числі зі шматками білої тканини та табличками з написом «діти».¹³⁷

16-березня російські війська завдали точних авіаударів (бомби з лазерним наведенням) по обласному драматичному театрові на площі в центрі Маріуполя,¹³⁸ вбивши близько 600 цивільних.¹³⁹ За даними ОБСЄ є «безсумнівним» той факт, що «знищення театру, на якому з обох боків було чітко позначено розміщення дітей, і в якому знайшли притулок багато цивільних, було умисним».¹⁴⁰ Як відомо, на момент авіаудару театр був головним укриттям в місті, центром поставок Червоного Хреста та інформації, пов'язаної з евакуацією; слова «діти» були намальовані гігантськими літерами на тротуарі з боку переднього та заднього входу, які видимі з неба та супутників.¹⁴¹ 17-го березня російська артилерія завдала удару по школі та громадській будівлі поблизу Харкова, вбивши щонайменше 21 особу, за даними українських посадовців.¹⁴² 7-го травня російська авіація розбомбила школу в Луганській області, у результаті чого загинуло близько 60 мирних жителів, які там переховувались.¹⁴³

Згідно з поглибленим розслідуванням, з кінця лютого до початку березня російські війська безперервно обстрілювали єдиний шлях евакуації, який ще залишався для цивільних, які втікали з

¹³² https://truth-hounds.org/wp-content/uploads/2022/05/analytical-report_-6-20-april-2022-1.pdf 3

¹³³ <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/04/ukraine-russian-forces-extrajudicially-executing-civilians-in-apparent-war-crimes-new-testimony/>;

¹³⁴ <https://www.hrw.org/news/2022/04/03/ukraine-apparent-war-crimes-russia-controlled-areas>

¹³⁵ <https://www.nytimes.com/interactive/2022/04/11/world/europe/bucha-terror.html?searchResultPosition=1>

¹³⁶ <https://www.wsj.com/articles/mass-graves-in-ukraine-reveal-mounting-death-toll-11651829402>;

<https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/24/mariupol-ukraine-last-days/?variant=15bc93f5a1ccbb65>;

<https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/21/new-mass-grave-manhush-near-mariupol/>;

<https://www.theguardian.com/world/2022/apr/23/in-mariupol-putin-now-rules-a-wasteland-pitted-with-mass-graves>;

<https://www.hrw.org/news/2022/04/26/urgently-help-ukraine-civilians-flee-mariupol>;

<https://www.npr.org/sections/pictureshow/2022/04/22/1094234731/possible-mass-graves-near-mariupol-shown-in-satellite-images>

¹³⁷ <https://www.npr.org/2022/03/31/1089705434/ukraine-russia-war-mariupol-zaporizhzhia>

¹³⁸ Місцева влада прибрала «Російський» з назви театру у 2015 та постановила у липні 2021, щоб усі вистави відбувалися українською. <https://apnews.com/article/Russia-ukraine-war-mariupol-theater-c321a196fbd568899841b506afcac7a1>

¹³⁹ Пункт 26. https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-03/HRMMU_Update_2022-03-26_EN.pdf;

<https://www.reuters.com/world/europe/thousands-civilians-mariupol-may-have-died-past-month-un-tells-reuters-2022-03-29/>

¹⁴⁰ Звіт ОБСЄ, 48.

¹⁴¹ <https://apnews.com/article/Russia-ukraine-war-mariupol-theater-c321a196fbd568899841b506afcac7a1>;

<https://www.bbc.com/news/world-europe-60835106>.

¹⁴² <https://www.cbsnews.com/news/russia-ukraine-war-merefa-mayor-kharkiv-21-killed-school-community-center-shelling/>

¹⁴³ <https://www.cnn.com/2022/05/08/europe/luhansk-school-bombing-ukraine-russia-intl/index.html>

Мотижина.¹⁴⁴ З 24-го березня 2022 року до початку квітня, під час 39-денної облоги Чернігова, російські війська атакували єдиний шлях доступу міста до підконтрольних Україною територій.¹⁴⁵ На початку березня представник Міжнародного комітету Червоного Хреста заявив, що узгоджений шлях евакуації з Маріуполя заміновано.¹⁴⁶ За словами очевидців 6-го березня російські війська кожні десять хвилин безперервно обстрілювали головне перехрестя на дорозі до Києва, якою з півночі втікали сотні цивільних.¹⁴⁷ Того дня в Ірпіні російські війська обстріляли пошкоджений міст під час втечі евакуйованих, вбивши щонайменше чотири людини, як повідомляє New York Times (напад підтверджено фотографіями та відео).¹⁴⁸ 8-го квітня російські війська обстріляли залізничний вокзал у Краматорську, де на евакуацію чекали близько 4000 цивільних, у результаті чого загинули 57 осіб, близько 100 були госпіталізовані.¹⁴⁹

Російські війська також обстрілювали інші евакуаційні конвої, вбиваючи цивільних, які рятувались від насильства у Київській, Харківській та Чернігівській областях, у тому числі одразу після надання їм дозволу на виїзд.¹⁵⁰ 28-го лютого російські війська відкрили вогонь по автомобілях цивільних у Чернігівській та Київській областях за відсутності українських військових сил поблизу, убиваючи та ранили пасажирів, у тому числі більшість членів однієї родини, яка евакуювалася з Гостомеля.¹⁵¹ 12-го березня російські війська обстріляли колону цивільних осіб з 12-15 автомобілів, що тікали з Макарова, після того, як надали їм дозвіл на виїзд, убивши певну кількість пасажирів, за словами одного з вцілілих.¹⁵² За словами очевидця 15-го березня російські солдати обстріляли автоколону після дозволу виїхати з Гавронщини, убивши пасажирів.¹⁵³ 12-го квітня російські війська обстріляли конвої, які евакуювали мешканців міст Київської області, убивши п'ятьох цивільних в одній машині.¹⁵⁴ 14-го квітня російські війська обстріляли цивільний автобус у Харківській області, у результаті чого семеро загинули, 27 отримали поранення.¹⁵⁵

Ці атаки на укриття та шляхи евакуації відбирають в українських цивільних можливості безпечного притулку чи втечі, водночас часто тримаючи їх у пастці в регіонах, де російські війська позбавляють населення предметів першої необхідності, про що мова йтиме нижче.

¹⁴⁴ Wall Street Journal (2022, травень 12) <https://www.youtube.com/watch?v=OUHU5UjnGtw>

¹⁴⁵ <https://www.hrw.org/news/2022/03/31/ukraine-civilians-besieged-chernihiv-need-access-essentials>;
<https://www.newyorker.com/news/dispatch/the-siege-of-chernihiv>

¹⁴⁶ https://www.bbc.com/news/live/world-europe-60635927?ns_mchannel=social&ns_source=twitter&ns_campaign=bbc_live&ns_linkname=6225c463980bea49f4b7b73c%26Evacuation%20route%20out%20of%20Mariupol%20was%20mined%2C%20Red%20Cross%20says%262022-03-07T08%3A47%3A05%2B00%3A00&ns_fee=0&pinned_post_locator=urn:asset:db771701-6dc4-4ec6-80c5-bf4be97ab054&pinned_post_asset_id=6225c463980bea49f4b7b73c&pinned_post_type=share

¹⁴⁷ <https://www.hrw.org/news/2022/03/08/ukraine-russian-assault-kills-fleeing-civilians>

¹⁴⁸ <https://www.washingtonpost.com/world/2022/03/06/russian-forces-shelling-irpin/>;

<https://www.washingtonpost.com/world/2022/03/06/russian-forces-shelling-irpin/>

¹⁴⁹ <https://www.cnn.com/2022/04/14/europe/ukraine-russia-atrocities-eyewitness-intl-cmd/index.html>; https://truth-hounds.org/wp-content/uploads/2022/05/analytical-report_-6-20-april-2022-1.pdf 6

¹⁵⁰ https://truth-hounds.org/wp-content/uploads/2022/05/analytical-report_-6-20-april-2022-1.pdf 5;

<https://www.cnn.com/2022/05/13/europe/ukraine-russia-kharkiv-atrocities-intl/index.html>.

¹⁵¹ <https://www.hrw.org/news/2022/05/02/ukraine-russian-forces-fired-civilian-vehicles>

¹⁵² *Амністія: він не повернеться*, 17.

¹⁵³ <https://www.nbcnews.com/news/world/russia-ukraine-war-attack-civilian-convoy-havronschchyna-war-crime-rcna25628>

¹⁵⁴ https://truth-hounds.org/wp-content/uploads/2022/05/analytical-report_-6-20-april-2022-1.pdf

¹⁵⁵ Там само, 5

Невибіркове бомбардування житлових районів

Окрім умисного нападу на зони укриття для українців, російські війська широко застосовували невибіркову по своїй суті зброю широкого радіусу дії або касетні боеприпаси,¹⁵⁶ націлюючись на густонаселені райони щонайменше у восьми областях України, включаючи Чернігівську, Дніпропетровську, Донецьку, Харківську, Херсонську, Миколаївську, Одеську та Сумську.¹⁵⁷ У Чернігові місцеві мешканці повідомили, що російські війська неодноразово застосовували касетні боеприпаси та обстрілювали черги цивільних, які чекали на хліб, убивши щонайменше 12 людей та завдавши поранень десяткам інших, яких доставили до лікарні, яку наступного дня теж обстріляли російські війська.¹⁵⁸ У Бородянці 1-2 березня російські війська завдали серії тривалих та значних авіаударів, які уразили вісім житлових будинків, де проживає 600 сімей, вбивши щонайменше 40 жителів, багато з яких ховалися, боячись бути розстріляними на вулиці.¹⁵⁹ За даними прокуратури України 7-го квітня внаслідок обстрілів житлових будинків у Бородянці під час російської окупації загинули 26 осіб.¹⁶⁰ 10-го квітня російські війська обстріляли житлові квартали Харківської області, вбивши 10 мирних жителів.¹⁶¹

3-го березня російські війська скинули з невеликими інтервалами 8 некерованих авіаційних бомб у Чернігові в районі продовольчих магазинів, лікарень та закладу дошкільної освіти, у результаті чого загинули 47 мирних жителів, більшість з яких стояла у черзі по хліб.¹⁶² Того дня в місті Ізюм внаслідок російських ударів загинуло щонайменше вісім мирних жителів та було значно пошкоджено головну лікарню.¹⁶³ Мешканці регулярно повідомляли, що російські війська відкрито стріляють у мирних жителів і скидають бомби на житлові будинки, школи, церкви, лікарні, що, схоже, становило прийнятну військову тактику.¹⁶⁴ За даними ЮНІСЕФ сотні шкіл постраждали від зброї вибухової дії.¹⁶⁵

Російські військові облоги: умисне та систематичне створення небезпечних для життя умов

Невпинно обстрілюючи українців як зсередини, так і з-за меж країни, російські війська водночас навмисно проводять жорстокі облоги міст, що є систематичними діями та підпадають під Статтю II (с) Конвенції про геноцид, якщо скоєні з конкретним наміром.¹⁶⁶ Скоординовані дії російських військових сил щодо позбавлення українських мешканців предметів першої необхідності та утримання їх у цих небезпечних для життя умовах демонструють, що облоги розраховані на їх

¹⁵⁶ Заборонені Конвенцією про касетні боеприпаси 2010 року, Високими Договірними Сторонами якої є 110 Держав.

¹⁵⁷ Human Rights Watch *Інтенсивна та тривала ізоляція*; https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-03/HRMMU_Update_2022-03-26_EN.pdf Пункти 9-11; <https://www.hrw.org/news/2022/03/18/ukraine-deadly-attacks-kill-injure-civilians-destroy-homes>; TH; <https://www.hrw.org/news/2022/03/24/interview-weapons-war-ukraine>

¹⁵⁸ <https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/05/chernihiv-scene-death-destruction/>

¹⁵⁹ *Амністія: він не повернеться*, 21-26.

¹⁶⁰ https://truth-hounds.org/wp-content/uploads/2022/05/analytical-report_-6-20-april-2022-1.pdf

¹⁶¹ Там само, 6

¹⁶² <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/03/ukraine-russian-dumb-bomb-air-strike-kills-civilians-in-chernihiv-new-investigation-and-testimony/>; <https://www.hrw.org/news/2022/03/10/ukraine-russian-air-dropped-bombs-hit-residential-area>; <https://globalnews.ca/news/8808055/chemihiv-ukraine-war-aftermath/>

¹⁶³ <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/03/ukraine-beleaguered-town-of-izium-at-breaking-point-after-constant-attack-from-russian-forces-new-testimony/>

¹⁶⁴ <https://www.nytimes.com/2022/04/05/world/asia/ukraine-civilians-russia-borodyanka.html>;

<https://www.hrw.org/news/2022/03/18/ukraine-deadly-attacks-kill-injure-civilians-destroy-homes>;

<https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/07/izyum-eastern-ukraine-razing-towns/>;

<https://www.nytimes.com/interactive/2022/03/23/world/europe/ukraine-civilian-attacks.html?searchResultPosition=39>

¹⁶⁵ <https://www.unicef.org/press-releases/children-ukraine-need-end-war-their-futures-hang-balance>

¹⁶⁶ <https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/07/izyum-eastern-ukraine-razing-towns/>

фізичне знищення.¹⁶⁷ За даними ЮНІСЕФ, станом на 15 квітня 1,4 мільйона людей на сході України, які постраждали від конфлікту, не мають доступу до чистої питної води, а ще 4,6 мільйона людей не мають належного доступу до води.¹⁶⁸

Знищення критичної інфраструктури

Під час облоги міст російські війська ще на ранніх стадіях системно завдали подібних ударів по джерелах водопостачання, електроенергії та зв'язку, а потім націлились на медичні заклади, зерносклади,¹⁶⁹ та центри дистрибуції гуманітарної допомоги, що вказує на військову стратегію та політику навмисного створення умов, небезпечних для життя українців.¹⁷⁰

У Бучі 4-го березня, за тиждень після приходу, російські війська завдали удару по водонапірній вежі та газовій станції, відрізавши мешканців від води, газу та опалення.¹⁷¹ Аналогічним чином в кінці березня протягом тижня після початку облоги Чернігова, міста з довоєнним населенням у 300 000 чоловік, більша частина міста практично повністю втратила доступ до води, електрики, опалення та телефонного зв'язку.¹⁷² За оцінками судово-медичних експертів, під час 39-денної облоги Чернігова загинуло близько 700 осіб, у тому числі з ознаками тортур, хоча кількість загиблих продовжує зростати.¹⁷³ Коли російські війська почали атакувати Ізюм, із довоєнним населенням близько 45 000 осіб, усе місто швидко стало повністю залежним від індивідуальних запасів їжі та гуманітарної допомоги, яку отримували лише деякі мирні жителі, переважно у великих бомбосховищах.¹⁷⁴

Так само на початку облоги Маріуполя, портового міста з довоєнним населенням у 450 000 осіб, близько 2-го березня російські війська з короткими інтервалами бомбардували міські джерела електроенергії, води, газу та комунікацій.¹⁷⁵

Також з'являються докази того, що Росія розпочала кібератаки на критично важливу українську інфраструктуру, включаючи системи зв'язку та електромережі, що може відключити мільйони українців від електроенергії, на яку вони покладаються, щоб вижити, включаючи для доступу до інформації про війну.¹⁷⁶ Російські війська також знищили телевежі, завдяки яким жителі літнього віку отримували екстрену інформацію через телевізійні трансляції.¹⁷⁷

¹⁶⁷ https://truth-hounds.org/wp-content/uploads/2022/04/final_22-march-5-april-3_eng_proof.pdf;
<https://www.reuters.com/world/russia-blocked-evacuation-part-ukrainian-town-regional-governor-2022-03-10/>;
<https://www.bbc.com/news/world-europe-60938429>

¹⁶⁸ <https://www.unicef.org/press-releases/14-million-people-without-running-water-across-war-affected-eastern-ukraine>

¹⁶⁹ <https://www.washingtonpost.com/world/2022/05/05/ukraine-grain-theft-russia-hunger-war/>

¹⁷⁰ Див. https://truth-hounds.org/wp-content/uploads/2022/05/analytical-report_-6-20-april-2022-1.pdf 10

¹⁷¹ <https://www.hrw.org/news/2022/03/30/devastation-and-loss-bucha-ukraine>.

¹⁷² <https://www.hrw.org/news/2022/03/31/ukraine-civilians-besieged-chernihiv-need-access-essentials>

¹⁷³ <https://globalnews.ca/news/8808055/chernihiv-ukraine-war-aftermath/>;

https://truth-hounds.org/wp-content/uploads/2022/05/analytical-report_-6-20-april-2022-1.pdf

¹⁷⁴ <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/03/ukraine-beleaguered-town-of-izium-at-breaking-point-after-constant-attack-from-russian-forces-new-testimony/>

¹⁷⁵ <https://news.un.org/en/story/2022/04/1116422>; <https://www.washingtonpost.com/world/2022/03/30/mariupol-siege-voices-ukraine-war/>

¹⁷⁶ <https://apnews.com/article/russia-ukraine-kyiv-technology-business-hacking-0147e33bc1846a3f8039f9c65a1b4b50>;

<https://www.reuters.com/world/europe/russian-hackers-tried-sabotage-ukrainian-power-grid-officials-researchers-2022-04-12/>;

<https://www.nytimes.com/2022/05/10/us/politics/russia-cyberattack-ukraine-war.html>

¹⁷⁷ <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/04/ukraine-russias-cruel-siege-warfare-tactics-unlawfully-killing-civilians-new-testimony-and-investigation/>

Атаки на систему охорони здоров'я

Станом на 25 травня Всесвітня організація охорони здоров'я задокументувала 248 атак на систему охорони здоров'я України.¹⁷⁸ Послідовні напади російських військ на перинатальні центри та пологові будинки мають особливе значення для виявлення наміру геноциду. Ці атаки складають чотири з п'яти актів за Статтею II (а)-(d), оскільки вони призводять до вбивства або завдають серйозну шкоду цивільним, які перебували всередині, або які постраждали іншим чином, а також погіршують загальні умови, що загрожують життю, та перешкоджають безпечним пологам українських жінок. Напади на заклади охорони здоров'я у Маріуполі є яскравим системним прикладом. 9-го березня російські війська розбомбили впізнавані Маріупольський пологовий будинок та дитячу лікарню.¹⁷⁹ До 26 березня, на дуже ранній стадії облоги, із шести лікарень дві вже були зруйновані та три пошкоджені, а інші заклади працювали з обмеженим персоналом і без опалення, належного постачання припасів, електроенергії та води.¹⁸⁰ Жителі говорили про те, що під час російських облог вдаються до кип'ятіння снігу або черпання води з котлів.¹⁸¹

Знищення та вилучення предметів першої необхідності, гуманітарної допомоги та зерна

За словами українських посадовців і працівників сільського господарства російські війська знищують склади та ферми або захоплюють сільськогосподарські угіддя, техніку та величезні запаси зерна на окупованій Росією території, експропріюючи сотні тисяч тон зерна в Росію.¹⁸² Російські війська неодноразово блокували або захоплювали гуманітарну допомогу, робітників або цілі конвої, які повинні були евакуювати цивільних українців, а також відбирали предмети першої необхідності у жителів, які перебувають в облозі.¹⁸³ Відповідаючи на запитання в інтерв'ю про те, чи використовує Росія голод як зброю, виконавчий директор Всесвітньої продовольчої програми ООН Девід Бізлі заявив, що «безсумнівно, їжа використовується як засіб війни у різний спосіб». Щодо ліній постачання для цивільних осіб, які найбільше цього потребують, Бізлі висловив ту ж стурбованість, що й інші представники ООН, зазначивши, що є «місця, де російські сили оточили місто і не дають нам необхідного доступу».¹⁸⁴

Інші місця з небезпечними для життя умовами

У Ягідному, селі на південь від Чернігова, російські солдати замкнули понад 350 людей у неймовірно переповненому підвалі школи на 28 днів без вентиляції і з антисанітарними умовами, внаслідок чого десять загинули через задуху та несумісні з життям умови.¹⁸⁵ Цивільні мешканці Київської та Чернігівської областей, опитані Human Rights Watch, розповіли, що їх утримували

¹⁷⁸ <https://extranet.who.int/ssa/LeftMenu/PublicReportList.aspx?start=2022-02-24&end=2022-05-17&countryList=229&typeList=0>

¹⁷⁹ ОБСЄ, Бенедє В., Білкова В., Сасолі М. (2022) Звіт про порушення міжнародного гуманітарного права та права прав людини, воєнні злочини та злочини проти людяності <https://www.osce.org/files/f/documents/f/a/515868.pdf> 46-47; <https://www.cnn.com/interactive/2022/03/europe/mariupol-maternity-hospital-attack/index.html>; пункт 18 https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-03/HRMMU_Update_2022-03-26_EN.pdf

¹⁸⁰ https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-03/HRMMU_Update_2022-03-26_EN.pdf пункт 25; <https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/24/mariupol-ukraine-last-days/?variant=15bc93f5a1ccbb65>; <https://www.bbc.com/news/world-europe-61208404>

¹⁸¹ <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/04/ukraine-russias-cruel-siege-warfare-tactics-unlawfully-killing-civilians-new-testimony-and-investigation/>

¹⁸² <https://www.washingtonpost.com/world/2022/05/05/ukraine-grain-theft-russia-hunger-war/>; <https://www.ft.com/content/d28cc77d-9de3-4988-bdba-cfab77268ea3>

¹⁸³ <https://www.hrw.org/news/2022/04/03/ukraine-apparent-war-crimes-russia-controlled-areas>

¹⁸⁴ <https://www.cbsnews.com/video/full-interview-world-food-programme-chief-david-beasley-on-face-the-nation/>; див. також <https://news.un.org/en/story/2022/03/1115252>

¹⁸⁵ <https://www.hrw.org/news/2022/05/02/older-people-no-longer-invisible-casualties-war-ukraine>

днями чи тижнями в антисанітарії та задушливих умовах, майже без їжі, з недостатньою водою та без доступу до туалету.¹⁸⁶ За словами працівників кладовища під час окупації Бучі від голоду померло шість осіб у будинку для пристарілих.¹⁸⁷ 21-го квітня президент Путін безпосередньо розпорядився повністю блокувати металургійний завод «Азовсталь», «щоб й муха не пролетіла», незважаючи на те, що на той момент там залишалось ще 1000 цивільних.¹⁸⁸ Згідно з супутниковими знімками, відео, опублікованим українськими посадовцями, та свідками, російські війська також створили так звані фільтраційні табори, де мешканців допитують, катують та позбавляють предметів першої необхідності.¹⁸⁹

Згвалтування та сексуальне насильство

Масштаби повідомлень про сексуальне насильство та згвалтування на окупованих Росією територіях свідчать про повсюдність та систематичність дій російських військ.¹⁹⁰ Моніторингова місія ООН з прав людини продовжує «отримувати заяви про згвалтування, спроби згвалтування, примусові оголення, погрози сексуального насильства щодо цивільних жінок та дівчат, чоловіків та хлопців».¹⁹¹ Місцеві жителі, судмедексперти, волонтери, українські посадовці та міжнародні слідчі виявили факти сексуального насильства по всій Україні, а саме у Донецькій, Харківській, Херсонській, Київській, Миколаївській та Вінницькій областях.¹⁹² Повідомлення включають випадки групових згвалтувань матерів та їхніх дітей, згвалтування в будинках жертв чи в укриттях, згвалтування батьків на очах у дітей і навпаки.¹⁹³ Human Rights Watch підтвердила жорстокі акти сексуального насильства в селі Харківської області, підконтрольному на той час Росії, де російський солдат неодноразово згвалтував жителя села під загрозою застосування зброї та порізав їй шию та обличчя в школі, де переховувались переважно жінки та дівчата.¹⁹⁴ За словами омбудсмена України російські військові згвалтували 11-річного хлопчика в Бучі, а його матір прив'язали до стільця та примусили дивитися.¹⁹⁵ Організація «Міжнародна амністія» (Amnesty International) задокументувала розповідь жінки в селі на схід від Києва, яка повідомила, що «двоє російських солдатів увійшли до її будинку, вбили її чоловіка, а потім неодноразово згвалтували її під загрозою застосування зброї, поки її маленький син ховався у котельні

¹⁸⁶ <https://www.hrw.org/news/2022/05/18/ukraine-executions-torture-during-russian-occupation>

¹⁸⁷ <https://www.hrw.org/news/2022/05/02/older-people-no-longer-invisible-casualties-war-ukraine>

¹⁸⁸ <https://www.theguardian.com/world/2022/apr/21/russian-forces-accused-of-secret-burials-of-civilians-in-mariupol>

¹⁸⁹ <https://www.cnn.com/2022/05/23/europe/russia-ukraine-filtration-camps-intl-cmd/index.html>

<https://www.bbc.com/news/world-europe-61208404>; <https://www.washingtonpost.com/world/2022/05/06/ukraine-mariupol-russian-filtration-camp-video/>; <https://www.washingtonpost.com/world/2022/03/27/russian-camps-outside-mariupol/>; https://truth-hounds.org/wp-content/uploads/2022/04/final_22-march-5-april-3_eng_proof.pdf (фільтраційний табір у Донецькій області)

¹⁹⁰ <https://www.cnn.com/2022/04/22/europe/ukraine-sexual-violence-allegations-russia-cmd-intl/index.html>;

<https://www.hrw.org/news/2022/04/03/ukraine-apparent-war-crimes-russia-controlled-areas>;

<https://www.theguardian.com/world/2022/apr/03/all-wars-are-like-this-used-as-a-weapon-of-war-in-ukraine>; https://truth-hounds.org/wp-content/uploads/2022/04/final_22-march-5-april-3_eng_proof.pdf

¹⁹¹ <https://ukraine.un.org/en/181201-press-briefing-head-un-human-rights-monitoring-mission-ukraine-matilda-bogner>; Хоча жінки та дівчата становлять більшу частину жертв, чоловіки та хлопчики також стають мішенню сексуального насильства. Див. приклади <https://www.theguardian.com/world/2022/may/03/men-and-boys-among-alleged-victims-by-russian-soldiers-in-ukraine>

¹⁹² <https://www.theguardian.com/world/2022/apr/25/evidence-ukraine-women-raped-before-being-killed-say-doctors-russia-war>

¹⁹³ <https://reliefweb.int/report/ukraine/sexual-violence-and-ukraine-conflict-april-2022>; <https://news.yahoo.com/russian-soldiers-accused-of-raping-women-men-and-children-in-ukraine-224021315.html>

¹⁹⁴ <https://www.hrw.org/news/2022/04/03/ukraine-apparent-war-crimes-russia-controlled-areas>

¹⁹⁵ <https://news.yahoo.com/russian-soldiers-accused-of-raping-women-men-and-children-in-ukraine-224021315.html>

неподалік». ¹⁹⁶ Ці випадки спричиняють додаткові акти геноциду, які завдають серйозної психологічної шкоди членам сім'ї, які були змушені стати свідками звірств.

Згвалтування та сексуальне насильство можуть мати особливу доказову цінність щодо встановлення факту геноциду, оскільки вони свідчать як про намір геноциду, так і про його діяння, згідно зі Статтею II (b), (c), (d) та Статтею II (a), якщо вони супроводжуються стратою або смертю від катувань. ¹⁹⁷ Згвалтування та сексуальне насильство спричиняють добре вивчені довгострокові фізичні та біологічні руйнування через тяжкі травми, що призводять до самогубств, захворювань, що передаються статевим шляхом, і нездатності чи небажання продовжувати рід.

Зробивши висновки про те, що ІДІЛ вдавалася до заходів запобігання народженню єзидської громади шляхом згвалтування під час геноциду, Комісія з розслідування посилалася на свідчення експертів про те, що сотні єзидських жінок і дівчат, яких лікували після примусового утримання ІДІЛ, «не бажали виходити заміж або думати про стосунки з чоловіками зараз або в майбутньому». ¹⁹⁸ За словами Людмили Денісової російські військові сказали українським жінкам і дівчатам, які піддалися сексуальному рабстві в підвалі, що «будуть гвалтувати їх, поки вони не захочуть мати сексуального контакту з жодним чоловіком, аби не дати їм народити українських дітей». ¹⁹⁹

У 2016 році Комісія з розслідування визнала, що згвалтування під час геноциду є заходом запобігання народженню згідно зі Статтею II (d), що також визнається Міжнародним судом ООН, у разі якщо «порушується здатність членів групи продовжувати рід». ²⁰⁰ За перші два тижні квітня до Уповноваженої з прав людини в Україні Людмили Денісової надійшли повідомлення про 400 випадків згвалтування російськими військовими. ²⁰¹ Денісова повідомила, що у Бучі російські військові протягом 25 днів утримували та систематично гвалтували групу з близько 25 жінок та дівчат віком 14-24 років у підвалі, в результаті чого дев'ять з них завагітніли. ²⁰² За словами свідка, записаного ООН з перших вуст, серед українців поширений страх, що згвалтування використовується Росією як засіб війни. ²⁰³

В інших випадках є припущення, що вбивству передувало згвалтування, або що останнє призвело до суїцидальних думок. Біля Києва на узбіччі дороги виявили частково спалені трупи голих жінок. ²⁰⁴ У Бородянці знайшли тіло чоловіка з багатьма синцями, із пакетом на голові, зв'язаними руками та стягнутими штанами. ²⁰⁵ Українська психологиня розповіла про лікування трьох жертв віком 16-20 років, всі з яких страждають від думок про самогубство після групового згвалтування російськими солдатами, «в основному вони розповідали одну й ту ж історію» (це вказує на

¹⁹⁶ <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/04/ukraine-russian-forces-extrajudicially-executing-civilians-in-apparent-war-crimes-new-testimony/>

¹⁹⁷ *Хорватія*, пункт 166. Комісія з розслідування ситуації в Сирійській Арабській Республіці встановила, що ІДІЛ вчинила діяння, заборонене Статтею II (c), сексуально поневоливши жінок і дівчат-єзидів, що піддавалися множинним згвалтуванням, були позбавлені їжі, води та медичної допомоги. *Вони прийшли знищити*, пункт 140.

¹⁹⁸ Комісія з розслідування *Вони прийшли знищити*, пункт 145. Див. також висновок Human Rights Watch's щодо війни в Косові: «Однією метою, якій могло служити згвалтування під час війни, було відвернення жінок від народження дітей в майбутньому», доступний на https://www.hrw.org/legacy/reports/2000/fry/Kosov003-02.htm#P186_35892

¹⁹⁹ <https://www.bbc.com/news/world-europe-61071243>

²⁰⁰ *Хорватія*, пункт 166.

²⁰¹ The Kyiv Independent [@KyivIndependent] (27 квітня 2022):

https://twitter.com/KyivIndependent/status/1519320459115966466?s=20&t=P2P4ZfCgUNW523B_VELFeQ

²⁰² <https://www.bbc.com/news/world-europe-61071243>; <https://www.nytimes.com/interactive/2022/04/11/world/europe/buchateror.html?searchResultPosition=1>; Сексуальне рабство є злочином проти людяності відповідно до Римського статуту, Стаття 7(1)(g).

²⁰³ <https://news.un.org/en/story/2022/04/1116422>

²⁰⁴ <https://www.theguardian.com/world/2022/apr/03/all-wars-are-like-this-used-as-a-weapon-of-war-in-ukraine>

²⁰⁵ <https://www.cnn.com/2022/04/14/europe/ukraine-russia-atrocities-eyewitness-intl-cmd/index.html>

систематичну практику), коли три-п'ять солдатів вторглися в їхні будинки, примушуючи їх до домашнього рабства та вчинивши на ними групове зґвалтування.²⁰⁶

Також є записи, оприлюднені СБУ, на яких російські солдати зізнаються у скоєнні та заохочують до зґвалтування.²⁰⁷ Масштаби сексуального насильства в цій війні стануть відомі тільки з часом, хоча, ймовірно, ніколи не будуть з'ясовані цілковитою мірою. Існує широкий спектр причин, через які ті, хто вижив, не бажають повідомляти про зґвалтування навіть своїм сім'ям, зокрема такі як стигматизація, самозвинувачення, сильна травма, сором, занепокоєння безпекою або відсутність механізмів і можливостей для правосуддя.²⁰⁸ Люди, які пережили сексуальне насильство під час війни, можуть зіткнутися з виключенням зі своїх громад, відторгненням своїх сімей або будуть сприйматися як непридатні для шлюбу, особливо в більш патріархальних суспільствах.²⁰⁹ В Україні дві жінки, які пережили зґвалтування в Броварському районі, повідомили, що вони відчували себе жертвами повторно від звинувачень з боку їх громади у співпраці або пільговому ставленні від російських солдатів в обмін на секс.²¹⁰

Насильницьке переміщення українців

Масштабне переміщення українських дітей до Росії або підконтрольної Росії території може бути рівнозначно «примусовому переміщенню дітей з однієї групи в іншу групу» відповідно до Статті II (е) Конвенції про геноцид. Перед останнім тижнем квітня міністр закордонних справ Росії заявив, що з 24 лютого з України до Росії було переселено понад мільйон людей, у тому числі понад 180 тисяч дітей, за даними Міноборони Росії.²¹¹ Хоча Росія стверджує, що евакуація є добровільною, очевидно, що українці в значній мірі змушені тікати через вторгнення Росії, а також біженці і посадовці повідомляють, що вони були переміщені силою або загрозою застосування сили.²¹² За словами Уповноваженої з прав людини в Україні понад 121 тисячу дітей примусово вивезли до Росії, де вносяться зміни до законодавства, щоб прискорити усиновлення дітей з Донбасу.²¹³ За словами українських та російських посадовців українських дітей примусово вивезли у віддалені регіони Росії, де вони будуть змушені відвідувати заняття російською мовою.²¹⁴ Наприкінці березня МЗС України повідомило про примусове перевезення понад 2 тисяч дітей з Донбасу до Росії. Пізніше Міноборони Росії підтвердило подібну кількість дітей, переведених з регіону до Росії без участі України.²¹⁵ 18-го квітня українські посадовці

²⁰⁶ https://zona.media/translate/2022/04/19/rape_eng

²⁰⁷ СБУ, «Дружини російських загарбників закликають своїх чоловіків гвалтувати українських жінок. Це шокуюче перехоплення СБУ відображає моральні цінності не лише окупантів, а й їхніх близьких та рідних, 80% яких зараз підтримують війну в Україні» (2022, 12 квітень)

<https://twitter.com/ServiceSsu/status/1513867211315757056?s=20&t=Hp8zz3A32TfIMFIKnQnGMQ>;

²⁰⁸ Див. Заяви Верховного комісара ООН з прав людини та Голови Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, <https://www.ohchr.org/en/statements-and-speeches/2022/05/ukraine-update-human-rights-council-special-session> («Жертви, які вижили, часто не бажають давати інтерв'ю через страх і стигму»); та <https://ukraine.un.org/en/181201-press-briefing-head-un-human-rights-monitoring-mission-ukraine-matilda-bogner> («Проте загалом ми виявили, що жертви сексуального насильства, а також їхні сім'ї та друзі неохоче говорять через стигму... З часом масштаби цих порушень стануть більш зрозумілими»).

²⁰⁹ https://newlinesinstitute.org/wp-content/uploads/Final-Edits_Gender-and-Genocide-Conference-Report_ep-Final.pdf 6.

²¹⁰ <https://www.cnn.com/2022/05/09/europe/ukraine-russian-soldiers-brovary-rape-victims/index.html>

²¹¹ <https://www.reuters.com/world/more-than-1-mln-people-evacuated-ukraine-russia-since-feb-24-says-lavrov-2022-04-30/>;
<https://www.nytimes.com/live/2022/04/30/world/ukraine-russia-war-news>

²¹² <https://www.washingtonpost.com/world/2022/03/30/ukraine-mariupol-russia-evacuation-filtration/>;

<https://www.nytimes.com/live/2022/04/30/world/ukraine-russia-war-news>

²¹³ <https://www.forbes.com/sites/ewelinaochab/2022/04/10/ukrainian-children-forcibly-transferred-and-subjected-to-illegal-adoptions/?sh=5072c55c30e0>

²¹⁴ <https://www.businessinsider.com/russia-forcibly-moved-mariupol-children-6000-miles-away-ukraine-official-2022-4>

²¹⁵ <https://www.reuters.com/world/europe/moscow-says-1847-children-among-thousands-transported-ukraine-russia-2022-05-03/>

повідомили, що російські війська примусово перевезли до Росії 40 тисяч маріупольців.²¹⁶ Окрім діянь, вказаних у Статті II (е), ці широкомасштабні насильницькі переміщення можна охарактеризувати як етнічну чистку. Міжнародний суд ООН зазначив, що етнічна чистка або «створення етнічно однорідної території шляхом застосування сили чи залякування для вилучення осіб певних груп із цієї території... може бути значущою як ознака наявності конкретного наміру [знищити]».²¹⁷

Знищення культурних та сакральних об'єктів

Станом на 2 травня ЮНЕСКО підтвердила пошкодження 120 культурних і сакральних об'єктів з 24 лютого.²¹⁸ 12-го березня російські війська завдали авіаудару та пошкодили одне з найсвятіших православних місць України.²¹⁹ В Ізюмі російські бомбардування пошкодили ще одну українську православну церкву, яка пережила Другу світову війну.²²⁰ Мешканці Ірпіня повідомили, що російські війська умисно і прицільно обстріляли будинок культури в Ірпіні, намагаючись стерти українську спадщину міста.²²¹ Згідно з судовою практикою напади на культурні та релігійні об'єкти «можуть правомірно вважатися доказом наміру фізично знищити групу».²²²

Намір знищити частково

Як зазначено вище, таргетування «частини» групи може становити геноцид, залежно від розміру та вагомості цієї частини, а також рівня контролю зловмисника. Станом на 24 травня 2022 року Управління Верховного комісара ООН з прав людини офіційно зафіксувало 3930 вбитих мирних жителів і 4532 поранених під час війни,²²³ зі застереженням, що кількість загиблих в тисячі разів більше, оскільки документація затримується в районах інтенсивних бойових дій.²²⁴ Про «частину» таргетованої групи свідчить не лише приблизна кількість вбитих мирних жителів, яка є суттєво заниженою. Масштаб звірств, спрямованих проти українців, слід оцінювати відносно зони діяльності або контролю Росії.²²⁵ Російські війська залишили низку слідів зосередженого фізичного знищення після відступу з окупованих регіонів, включаючи масові страти з близької дистанції, катування, руйнування критичної інфраструктури, звалтування та сексуальне насильство.

Необхідно, зрештою, враховувати якісний вимір цільової частини групи, включно з її політичними і громадськими лідерами або іншими символічними членами, оскільки ці фігури уособлюють групу або є важливими для виживання групи. Російські війська насильно викрадали, катували та вбивали керівних органів місцевого самоврядування та лідерів громад,²²⁶ як-от у Гостомелі,²²⁷

²¹⁶ <https://www.hrw.org/news/2022/04/26/urgently-help-ukraine-civilians-flee-mariupol>

²¹⁷ Боснія, пункт 190.

²¹⁸ <https://www.unesco.org/en/articles/damaged-cultural-sites-ukraine-verified-unesco>

²¹⁹ <https://www.nytimes.com/2022/03/13/world/europe/monastery-shelling-ukraine.html>

²²⁰ <https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/07/izyum-eastern-ukraine-razing-towns/>

²²¹ <https://www.cbc.ca/news/politics/ukraine-russia-irpin-putin-war-crimes-atrocity-1.6440301>

²²² Пункт 344, цитата Крстіча; рішення у справі, пункт 580.

²²³ Україна: Оновлення серед цивільного населення 23 травня 2022, УВКПЛ.

<https://www.ohchr.org/en/news/2022/05/ukraine-civilian-casualty-update-23-may-2022>

²²⁴ <https://www.theguardian.com/world/2022/may/10/ukraine-civilian-deaths-higher-official-toll-un-warns>

²²⁵ Боснія, пункт 199.

²²⁶ ОБСЄ, <https://www.osce.org/files/f/documents/f/a/515868.pdf> с. 55, 59, 60; <https://thehill.com/policy/international/598700-ukrainian-officials-say-russian-forces-have-abducted-third-mayor>; <https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/07/izyum-eastern-ukraine-razing-towns/>

²²⁷ <https://www.hrw.org/news/2022/05/02/ukraine-russian-forces-fired-civilian-vehicles>

Чернігові,²²⁸ Мотижині, Новій Каховці та Мелітополі,²²⁹ включаючи вбивство всієї родини кинутого в братську могилу сільського голови Мотижина.²³⁰ За даними місцевої неурядової організації, станом на 9 квітня російські війська викрали щонайменше 11 міських/сільських голів.²³¹ У листі до УВКПЛ ООН США надали Верховного комісару оперативну інформацію про те, що «російські війська створюють списки ідентифікованих українців, які будуть вбиті або відправлені в табори після військової окупації».²³² Інші члени групи, які можуть відігравати більш неформальну лідерську роль або уособлюють українців, також стають мішенню. У так званих «фільтраційних» таборах, за словами свідків, українців катують, викрадають або вбивають за будь-яку видимість лояльності до України, вираження української національної ідентичності чи активізму.²³³ Загалом, сукупність сконцентрованих звірств, вчинених російськими військами проти українців на окупованих Росією територіях, і виокремлення ідентифікованих українців чи лідерів для фізичного знищення свідчить про намір частково знищити українську національну групу.

Приписування наміру геноциду

Системні звірства, спрямовані проти українського цивільного населення, скоєні російськими військовими або підтримуваними Росією сепаратистами, приписуються Росії як від фізичних та юридичних осіб, які діють як державні органи або під ефективним контролем державних посадових осіб. Аналогічний висновок щодо приписування державі актів геноциду, який Незалежна місія ООН з встановлення фактів у М'янмі зробила щодо «операцій із зачистки», що проводилися військовими та іншими силами М'янми проти рохінджа, застосовний і тут: «масштабна участь держави неминуча».²³⁴

Перші розслідування прямо приписують деякі з найбільш руйнівних звірств російським військовим силам. Згідно з ОБСЄ «у більшості випадків [великомасштабного знищення цивільних об'єктів] ракурси атак, використані боєприпаси та уражені об'єкти чітко демонструють, що такі атаки відносяться на рахунок Росії».²³⁵ Журналісти-розслідувачі та Міжнародна амністія (Amnesty International) простежили присутність або причетність російських окупаційних військ до масових позасудових страт і катувань цивільних у численних місцях. В околицях Бучі до складу цих сил входили російські силовики підрозділу «Витязь», 76-а гвардійська десантно-штурмова дивізія (десантні війська під командуванням міністра оборони Росії Сергія Шойгу) та чеченські підрозділи, пов'язані з главою Чеченської республіки і палким прихильником Путіна Рамзаном Кадіровим.²³⁶ Витязь підпорядковується Росгвардії, якою керує Віктор Золотов, який у свою чергу підпорядковується безпосередньо президенту Путіну. Українська влада визначила, що 64-ту

²²⁸ <https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/05/chernihiv-scene-death-destruction/>

²²⁹ <https://www.bbc.com/news/world-europe-60858363>

²³⁰ <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/04/ukraine-russian-forces-extrajudicially-executing-civilians-in-apparent-war-crimes-new-testimony/>; <https://apnews.com/article/russia-ukraine-zelensky-kyiv-europe-evacuations-665fd06b92852547d7b27627b99509a6>; Звіт Truth Hounds; пункт 38 https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-03/HRMMU_Update_2022-03-26_EN.pdf

²³¹ https://truth-hounds.org/wp-content/uploads/2022/05/analytical-report_-6-20-april-2022-1.pdf 13

²³² <https://www.washingtonpost.com/context/read-u-s-letter-to-the-u-n-alleging-russia-is-planning-human-rights-abuses-in-ukraine/93a8d6a1-5b44-4ae8-89e5-cd5d328dd150/>

²³³ <https://www.enr.com/2022/05/23/europe/russia-ukraine-filtration-camps-intl-cmd/index.html>;

<https://www.cbsnews.com/news/russia-ukraine-camps-pliant-population/>

²³⁴ Детальні висновки Незалежної місії ООН з встановлення фактів у М'янмі, 16 вересня 2019, А/HRC/42/CRP.5, пункт 222.

²³⁵ Звіт ОБСЄ, 28.

²³⁶ <https://www.reuters.com/investigates/special-report/ukraine-crisis-bucha-killings-soldiers/>; див. також *Амністія* 6-16, <https://www.amnesty.org/en/documents/eur50/5561/2022/en/>.

окрема мотопіхотна бригада Росії винна у вчиненні звірств у Бучі, зокрема доведення цивільних до смерті від голоду.²³⁷ Більше того, неурядові організації, репортери та експерти зі зброї простежили чималу кількість масштабних атак касетними боеприпасами безпосередньо зі сторони російських військ, у тому числі російської 79-ої реактивної артилерійської бригади, що запускалися безпосередньо з Росії під командуванням генерал-полковника Олександра Журавльова.²³⁸

III. Обов'язок запобігати геноциду

Як постановив Міжнародний суд ООН, «обов'язок Держави запобігти та відповідний обов'язок діяти виникають у той момент, коли Держава дізнається або зазвичай повинна була б дізнатися про існування серйозного ризику скоєння геноциду».²³⁹ Сукупність актів знищення, вчинених російськими силами проти українців, задокументованих у цьому звіті, може бути допоміжним інструментом для оцінки того, чи триває геноцид або, як мінімум, чи існує серйозний ризик геноциду, з чого випливає відповідний обов'язок запобігти.

Неминучий ризик геноциду

Рамковий аналіз ООН щодо запобігання масовим звірствам є додатково допоміжним у питанні оцінки ступеня наявного серйозного ризику геноциду, включаючи характерні для геноциду фактори ризику: 1) напруженість між групами і 2) ознаки наміру знищити захищену групу з відповідними індикаторами.²⁴⁰ У рамках першого фактору ризику нинішня ситуація містить більшість яскраво виражених показників, включаючи заперечення Росією існування української групи, історію безкарних звірств та минулі конфлікти через ресурси чи політичну участь.²⁴¹ У зв'язку з цим Міжнародний суд ООН наголосив на вагомості фактору «клімату глибоко вкоріненої ненависті» для відповіді на питання про серйозність ризику. Такий клімат, безсумнівно, існує, адже російських солдатів привчають до ідей, які прирівнюють українців до нацистів.²⁴² Усі ознаки наміру геноциду в рамках другого фактору ризику, спрямованого на українців, були яскраво продемонстровані в цьому звіті, включаючи задокументоване підбурювання, цілеспрямоване фізичне знищення, повсюдне або систематичне насильство, заходи, які серйозно порушують репродуктивні права або передбачають примусове переміщення дітей, дегуманізоване насильство, використання забороненої зброї, чітке висловлення схвалення контролю над захищеною групою²⁴³ і напади на домівки, ферми, культурні чи релігійні символи та майно.²⁴⁴

²³⁷ <https://www.nytimes.com/2022/04/29/world/europe/bucha-russian-soldiers-atrocities.html>

²³⁸ <https://www.hrw.org/report/2022/05/11/intense-and-lasting-harm/cluster-munition-attacks-ukraine>;
<https://www.cnn.com/2022/05/12/world/russia-general-ukraine-syria-cluster-bombs-intl-cmd/index.html>

²³⁹ *Боснія проти Сербії*, пункт 431.

²⁴⁰ https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/about-us/Doc.3_Framework%20of%20Analysis%20for%20Atrocity%20Crimes_EN.pdf 18-19. Див. також Інститут досліджень Якова Блауштейна *Фактори ризику геноциду*, <https://www.jbi-humanrights.org/files/jbi-compilation-on-genocide-prevention.pdf> 2-4.

²⁴¹ https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/about-us/Doc.3_Framework%20of%20Analysis%20for%20Atrocity%20Crimes_EN.pdf 18.

²⁴² *Боснія проти Сербії*, пункт 438.

²⁴³ Див. *Ставлення Росії до своїх військових, відповідальних за звірства*. Наприклад, Путін присвоїв бригаді, підозрюваній у звірствах у Бучі, почесне звання за «захист суверенітету Росії», відзначивши «масовий героїзм та відвагу... вірець для наслідування у виконанні військового обов'язку, хоробрості, самовідданості та високого професіоналізму».

²⁴⁴ https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/about-us/Doc.3_Framework%20of%20Analysis%20for%20Atrocity%20Crimes_EN.pdf 19.

Існує також ряд додаткових провокуючих факторів або подій, які можуть дати поштовх початку геноциду, включаючи бойові дії, заходи, які сприймаються як загроза для суверенітету держави (збільшення кількості заявок сусідніх країн на вступ до НАТО, яке Росія проголосила загрозою її національній безпеці, що вимагає «заходів у відповідь»²⁴⁵), акти підбурювання чи пропаганди ненависті та вшанування травматичних чи інших епізодів історії, які можуть загострити напруженість (денацифікаційне вторгнення, яке апелює до травматичного історичного досвіду Росії у Другій світовій війні).

Наведені в цьому звіті докази встановлюють очевидне існування серйозної загрози геноциду та повністю ґрунтуються на відкритих джерелах, які містять відому державам інформацію, що останні не можуть заперечити.

Природа обов'язку запобігати

Конвенція про геноцид накладає мінімальне правове зобов'язання на Держави вжити розумних заходів, щоб зробити внесок у запобігання геноциду, обов'язок, який поширюється екстериторіально і застосовується незалежно від того, чи є достатніми для запобігання геноциду одні лише дії будь-якої держави. Держави, які підтримують міцніші політичні зв'язки з Росією, мають більш значний обов'язок використовувати свій вплив у цьому відношенні, оскільки обов'язок запобігати ризичиться від держави до держави в залежності від:

«здатності ефективно впливати на дії осіб, які вірогідно вчинять або вже вчиняють геноцид. Сама ця здатність, серед іншого, залежить від географічної віддаленості відповідної Держави від місця подій, від міцності політичних зв'язків, а також від зв'язків усіх інших видів між владою цієї Держави та головними учасниками подій».²⁴⁶

Міжнародний суд ООН чітко визначив зобов'язання як вимогу до Високих Договірних Сторін «використовувати всі доступні їм засоби, щоб запобігти геноциду, наскільки це можливо».²⁴⁷ У цьому контексті всі держави повинні використовувати всі доступні засоби для публічного та приватного впливу на російських лідерів, щоб вони вжили заходів для захисту вразливих українських цивільних від неминучої загрози геноциду шляхом, серед іншого, забезпечення гарантій безпечних гуманітарних зон і коридорів, доступу до медичного обслуговування та предметів першої необхідності, а також через процеси притягнення до відповідальності за жорстокі злочини, скоєні російськими солдатами.

Висновки

У 1995 році подробиці масового вбивства понад 7000 боснійських мусульманських хлопчиків і чоловіків у Сребрениці стали відомі серед міжнародної спільноти лише тоді, коли уже було надто пізно запобігти геноциду, який відбувся за лічені дні.²⁴⁸ У 2022 році ми маємо можливість точно відстежувати подібні звірства у процесі того, як вони розгортаються, та реагувати належним чином.

²⁴⁵ <https://apnews.com/article/russia-ukraine-putin-kyiv-western-europe-4e2a185188fa94200161b831d6692683>

²⁴⁶ *Боснія проти Сербії*, пункт 430..

²⁴⁷ *Там само*.

²⁴⁸ Див. Звіт Генерального секретаря, *Падіння Сребрениці, Наслідки падіння Сребрениці*, 72, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/348/76/IMG/N9934876.pdf?OpenElement>

Цей звіт містить обґрунтовані підстави для висновку, що Росія несе відповідальність Держави за (а) пряме та публічне підбурювання до геноциду та (б) модель звірств, з якої можна зробити висновок про намір знищити українську національну групу частково, що порушує Статтю III (с) і Статтю II. Крім того, звіт остаточно встановлює наявність серйозної загрози геноциду, що спричиняє правовий обов'язок усіх держав запобігати геноциду згідно зі Статтею I Конвенції про геноцид.

Післяслово високоповажного Ірвіна Котлера

Центр із захисту прав людини Рауля Валленберга разом з Інститутом «New Lines» невпинно працювали над збором всеосяжних доказів звірств, скоєних Росією під час її наступу на всі фундаментальні норми міжнародного порядку, заснованого на правилах. Я сподіваюся, що представлений тут масив переконливих доказів буде використаний як парламентарями, юристами, так і судами для винесення ємних рішень стосовно притягнення Росії до відповідальності та для виконання нашого термінового обов’язку захищати та запобігати. Ми розуміємо, що існує певне небажання посилатися на Конвенцію про геноцид, – і що це може відкрити простір для дебатів про дефініції, а не про необхідні дії, до яких треба вдатися, – але в даному випадку систематичні звірства щодо українців змушують нас зробити своєчасний висновок про застосовне право. Те, що ми зараз спостерігаємо – це безсумнівне підбурювання до геноциду з боку кремлівських посадовців способом навмисного зображення українців як недолудей та екзистенційних загроз для Росії. У поєднанні з систематичними звірствами російських військ проти українців, це нашттовхує нас на висновок про наявність наміру геноциду знищити частину української національної групи і визначення відповідальності за нього за нього. Зібрані докази, застосовані тут аналіз та система прогнозування дозволяють підсумувати, що існує, як мінімум, серйозний ризик геноциду. Державам це тепер відомо, і вони мають правове зобов’язання вжити всіх розумних заходів, щоб зупинити Росію від скоєння подальших звірств. У часи, коли міжнародна спільнота веде дискусію про найбільшу загрозу міжнародному порядку, європейському миру та безпеці в сучасній історії, ми вже не можемо з чистою совістю сказати, що ми не знали. Тепер ми знаємо і ми маємо діяти.

Високоповажний Ірвін Котлер, Міжнародний очільник Центру із захисту прав людини Рауля Валленберга Монреаль, Квебек

Додаток

Цей звіт було підготовано за участю та після консультації з багатьма незалежними експертами, включно з тими, хто погодився бути вказаним у публікації:

Йона Даймонд (Yonah Diamond)

Йона Даймонд є міжнародним юристом з прав людини, який спеціалізується на запобіганні звірствам та захисті політичних в'язнів у Центрі із захисту прав людини Рауля Валленберга. Він був співавтором і входив до керівного комітету правового звіту *Камерунська катастрофа розгортається: докази порушень прав людини та злочинів проти людяності*. Він є головним автором незалежного експертного звіту *«Геноцид уйгурів: розгляд порушень Китаєм Конвенції про геноцид»*. Даймонд виступав головним автором у цьому проекті.

Професор Джон Пакер (Professor John Packer)

Професор Джон Пакер є Нойбергер-Джезін професором кафедри вирішення міжнародних конфліктів юридичного факультету та директором Центру досліджень та освіти в галузі прав людини в Університеті Оттави. Понад 20 років він працював у міжурядових організаціях (УВКБ ООН, МОП, УВКПЛ, ДПВМ, ОБСЄ), включно з розслідуванням серйозних порушень прав людини, зокрема в Іраку, Афганістані та Бірмі/М'янмі. Він колишній старший юрист і перший директор Управління Верховного комісара з питань національних меншин ОБСЄ. Професор Пакер був головним радником цього проекту.

Ерін Фарел Розенберг (Erin Farrell Rosenberg)

Ерін Фаррелл Розенберг є запрошеним науковцем Інституту прав людини Урбана Моргана у факультеті права при Університеті Цинциннаті. Вона є адвокатом, що спеціалізується на міжнародному кримінальному праві та відшкодуванні збитків, протягом десяти років працювала в МТКЮ та Міжнародному кримінальному суді. Вона є колишнім старшим радником Центру запобігання геноциду в Меморіальному музеї Голокосту США, де вона була провідним автором серії звітів *Практичне запобігання: як зобов'язання попередження геноциду поширюються на Бірму*. Вона є членом редакційного комітету Журналу міжнародної кримінальної юстиції та робочої групи Американської асоціації юристів зі злочинів проти людства. Розенберг була головним радником цього проекту.

Професор Сюзан Бенеш (Prof. Susan Benesch)

Сюзан Бенеш заснувала та керує проектом Dangerous Speech Project (dangerousspeech.org), щоб вивчати мову, яка може спонукати до насильства, і знайти способи запобігти цьому, не порушуючи свободу вираження поглядів. У своїй якості як міжнародний юрист з прав людини, вона також є співробітником Центру інтернету та суспільства Беркмана Кляйна при Гарвардському університеті.

Райхан Асат (Rayhan Asat)

Райхан Асат — адвокат з прав людини, працює у Вашингтоні. Випускниця Гарвардської юридичної школи та колишній адвокат у боротьбі з корупцією у великій юридичній фірмі США, Райхан є міжнародним спеціалістом з прав людини. Зараз вона є старшим науковим співробітником Центру із захисту прав людини Рауля Валленберга, а також є засновницею і президентом Американської тюркської міжнародної асоціації юристів.

Адеоке Бабінгтон-Ашайе (Adejoké Babington-Ashaye)

Адеоке Бабінгтон-Ашайе – експерт з міжнародного права. Вона активно залучена до надання технічної підтримки та консультацій для національного судового переслідування та розслідування

міжнародних злочинів через УНП ООН та The Wayamo Foundation, а також була слідчим у Міжнародному кримінальному суді (2005-2010). Бабінгтон-Ашайе також займала посади колишнього старшого радника Світового банку (2012–2021) та колишнього молодшого юрисконсульта в Міжнародному суді ООН (2010–2012).

Крістофер Етвуд (Christopher Atwood)

Крістофер Етвуд — аспірант Інституту Гаррімана Колумбійського університету. Він досліджує регіональне сприйняття ідентичності, культури та комунікації. Він консультував декілька медіа, рекламні, маркетингові і неурядові організацій як в Україні, так і в Росії.

Сантьяго А. Кантон (Santiago A. Canton)

Сантьяго А. Кантон є директором Програми верховенства права Пітера Д. Белла в рамках Міжамериканського діалогу та запрошеним міжнародним науковцем у Вашингтонському факультеті права Американського університету. У 1998 році він був першим Спеціальним доповідачем з питань свободи вираження поглядів у міжамериканській системі. З 2001 по 2012 рік був виконавчим секретарем Міжамериканської комісії з прав людини Організації американських держав. У 2005 році Кантон був нагороджений Премією Charulterес від Міжамериканської прес-асоціації за його внесок у просування, розвиток, зміцнення та захист принципів свободи вираження поглядів.

Високоповажний Ірвін Котлер (Honorable Irwin Cotler)

Високоповажний Ірвін Котлер є міжнародним головою Центру із захисту прав людини Рауля Валленберга, почесним професором права в Університеті Макгілла, колишнім міністром юстиції і генеральним прокурором Канади, багаторічним членом парламенту, а також міжнародним юристом з прав людини.

Професор Девід Крейн (Professor David Crane)

Професор Девід Крейн є професором практики факультету права Сіракузького університету. Викладає міжнародне право, міжнародне кримінальне право, міжнародне гуманітарне право, право національної безпеки та інші суміжні дисципліни. Він також є засновником кампанії «Я – Сирія» та «Варта безкарності». Раніше Крейн займав посаду головного прокурора Міжнародного трибуналу з військових злочинів у Західній Африці, відомого як Спеціальний суд для Сьєрра-Леоне, призначеного Генеральним секретарем ООН Кофі Аннаном, у 2002-2005 роках.

Дато Парам Кумарасвами (Dato Param Cumaraswamy)

Дато Парам Кумарасвами – видатний міжнародний юрист, який займав посаду голови Ради адвокатів Малайзії з 1986 по 1988 рік і Спеціального доповідача ООН з питань незалежності суддів і адвокатів Комісії ООН з прав людини з 1994 по 2003 рік. Він є автором численних публікацій про незалежність адвокатури та судової системи, та про важливість прав людини. Він читав лекції на різноманітні правові теми, зокрема про роль незалежної та відповідальної судової системи у сприянні демократії.

Посол Келлі Каррі (Ambassador Kelley Currie)

Посол Келлі Каррі — юрист з прав людини, яка займала посаду Посла США з особливих доручень стосовно глобальних жіночих питань (2019–2021) та Представника США в Економічній і соціальній раді ООН (2017–2019). Протягом своєї кар'єри у зовнішній політиці посол Каррі спеціалізувалася на правах людини, політичних реформах, розвитку та гуманітарних питаннях. Зараз вона є ад'юнкт-старшим науковим співробітником в Центрі нової американської безпеки та старшим нерезидентним науковим співробітником в Інституті «New Lines».

Професор Таня Л. Домі (Professor Tanya L. Domi)

Професор Таня Л. Домі є ад'юнкт-асистентом кафедри міжнародних та державних зв'язків у Школі міжнародних та громадських зв'язків Колумбійського університету та є афілійованим викладачем Інституту Гаррімана. Домі досліджувала інтеграцію країн Західних Балкан до ЄС та розширення НАТО в регіоні.

Професор Бернар Дюем (Professor Bernard Duhaime)

Професор Бернар Дюем є професором міжнародного права факультету права та політичних наук Університету Квебеку в Монреалі, де він викладає міжнародне право прав людини та міжамериканську систему захисту прав людини. Він також є членом робочої групи з питань насильницьких або недобровільних зникнень, яка звітує перед Радою ООН з прав людини.

Доктор Тетяна Ітвел (Dr. Tatyana Eatwell)

Доктор Тетяна Ітвел є адвокатом в Doughty Street Chambers у Лондоні, яка спеціалізується на міжнародному публічному праві та міжнародному праві людини. Вона брала участь у резонансних кримінальних апеляціях до Верховного суду Великобританії щодо тлумачення міжнародного права, наприклад, щодо військових злочинів, тероризму та катувань, а також застосування міжнародного права у внутрішніх судочинствах. Вона має ступінь доктора філософії в Кембриджському університеті з міжнародного публічного права. Її дисертація зосереджена на питаннях атрибуції та називається «Відповідальність держави за незаконну поведінку збройних груп» (опублікована Cambridge University Press у 2022 році).

Марк Елліс (Mark Ellis)

Марк Елліс є директором Міжнародної асоціації адвокатів і головою започаткованої ООН Консультативної групи з питань, що стосуються адвокатів Механізму міжнародних кримінальних трибуналів. Елліс також працював правовим радником Незалежної міжнародної комісії з Косово і був призначений ОБСЄ для надання консультацій щодо створення Трибуналу з військових злочинів Сербії. Він брав активну участь у Вищому трибуналі Іраку та виконував обов'язки правового консультанта групи захисту Нуон Чеа в Камбоджійському трибуналі з військових злочинів.

Зої Гладстон (Zoe Gladstone)

Зої Гладстон має ступінь доктора філософії в Оттавському університеті, де вона спеціалізується на правах людини та міжнародному праві. Вона має широкий досвід роботи в державному секторі, включно з Міністерством юстиції Канади та Міністерством закордонних справ, як колишній керівник проекту в Центрі із захисту прав людини Рауля Валленберга, а також як стажер з питань політики та права у Фонді прав людини.

Професор Макс Гілер (Professor Max Hilaire)

Професор Макс Гілер — професор Нью-Йоркського університету в Празі. Він має ступінь магістра (M.A та M.Phil) та доктора філософії з міжнародних відносин Колумбійського університету в Нью-Йорку. Його експертиза включає міжнародне публічне право, міжнародне право прав людини та міжнародне гуманітарне право, право Організації Об'єднаних Націй та право міжнародних відносин США. Він колишній професор і завідувач кафедри політології Університету штату Морган. Він двічі був стипендіатом Фулбрайта, лауреатом низки премій Фулбрайта-Хейса та інших видатних нагород викладачів. Він є автором кількох книг, останньої — *Еволюція та трансформація міжнародного права*.

Мофідул Хоке (Mofidul Hoque)

Мофідул Хоке є довіреним засновником Музею визвольної війни в Бангладеші та керівником Центру досліджень геноциду та миру. Він лауреат другої найвищої цивільної нагороди в Бангладеші, премії Екушей Падак. Він визнаний на міжнародному рівні за свої праці як дослідник геноциду, активіст і науковий співробітник.

Професор Стівен Т. Кац (Professor Steven T. Katz)

Професор Стівен Т. Кац є головою кафедри Елвіна Дж. і Ширлі Слейтер з досліджень Голокосту та єврейських досліджень в Бостонському університеті і є колишнім директором Центру єврейських досліджень Елі Візеля. Раніше він викладав у Дартмутському коледжі та опублікував численні праці про Голокост та єврейську філософію.

Професор Хіроакі Куромія (Professor Hiroaki Kuromiya)

Професор Хіроакі Куромія — почесний професор історії в Університеті Індіани. Він вивчає сучасну Україну в ширшому контексті євразійської історії. Куромія писав про Донбас, його історію і сучасність, Голодомор, Великий терор та інші теми, з фокусом на сталінський період.

Професор Еррол Мендес (Professor Errol Mendes)

Професор Еррол Мендес — юрист, автор публікацій і професор, був радником корпорацій, урядів, організацій громадянського суспільства та Організації Об'єднаних Націй. Його викладацькі, наукові та консультаційні інтереси включають конституційне право та права людини, міжнародне публічне право, включно з гуманітарним та міжнародним кримінальним правом, а також міжнародним підприємницьким та торговим правом.

Професор Норман М. Наймарк (Professor Norman M. Naimark)

Професор Норман М. Наймарк є професором східноєвропейських досліджень Роберта і Флоренса Макдоннелл у Стенфордському університеті. Наймарк цікавиться сучасною історією Східної Європи та Росії, а також геноцидом та етнічними чистками у 20 столітті. Він є автором книги *Геноцид: Всесвітня історія*. Доктор Наймарк отримав ступінь доктора філософії з історії в Стенфордському університеті в 1972 році. На додаток до багатьох наукових посад, він був нагороджений Офіцерським хрестом ордена «За заслуги» перед Федеративною Республікою Німеччина в 1996 році.

Доктор Мелані О'Браєн (Dr. Melanie O'Brien)

Доктор Мелані О'Браєн – доцент міжнародного права факультету права Університету Західної Австралії. Вона є президентом Міжнародної асоціації дослідників геноциду та членом Комітету з міжнародного гуманітарного права Австралійського Червоного Хреста. Сфери досліджень та відповідальності О'Браєн включають міжнародне кримінальне право, дослідження геноциду, міжнародне право прав людини, міжнародне гуманітарне право, феміністичну правову теорію, міжнародне публічне право, порівняльне кримінальне право, миротворче та військове право. Міжнародний кримінальний суд цитував роботу О'Браєн про примусовий шлюб, і вона подавала експертний висновок (*amicus curiae*) у МКС.

Доктор Евеліна У. Очаб (Dr. Ewelina U. Ochab)

Доктор Евеліна У. Очаб є правозахисником, автором та співзасновником Коаліції з реагування на геноцид. Доктор Очаб працює над темою геноциду, з особливим акцентом на переслідуванні етнічних та релігійних меншин у всьому світі, її основні проекти включають вивчення геноциду руками ІДІЛ у Сирії та Іраку, звіств Боко Харам у Західній Африці, становища мусульман рохінджа у М'янмі та уйгурів у Китаї. Вона написала понад 30 звітів для ООН і виступила з

усними та письмовими заявами в Раді з прав людини, Форумі ООН з питань меншин, ПАРЄ та інших міжнародних та регіональних форумах.

Професор Максим Пенскі (Professor Maxim Pensky)

Максим Пенскі є професором філософії Університету Бінгемтона, Університету штату Нью-Йорк, де він є співдиректором Інституту запобігання геноциду та масовим звірствам. Мав також працював короткостроково в Університеті Гете у Франкфурті, а також в Оксфорді та Корнельському університеті.

Емілі Прей (Emily Prey)

Емілі Прей – старший аналітик Інституту стратегії та політики «New Lines». Вона є експертом з гендерних питань, що спеціалізується на геноциді та перехідному правосудді, має ступінь магістра з гендерного аналізу та безпеки людини, отриманий у Школі права та дипломатії Флетчера. Вона брала участь у написанні звіту незалежного експерта *Геноцид уйгурів: вивчення порушень Китаєм Конвенції про геноцид*.

Посол Аллан Рок (Ambassador Allan Rock)

Аллан Рок — почесний президент і професор права в Університеті Оттави. Протягом 20 років він працював адвокатом у Торонто до свого обрання до парламенту, де займав декілька посад в Кабінеті міністрів. Пізніше він був послом Канади в ООН в Нью-Йорку, де керував успішними зусиллями Канади одноставно прийняти державами-членами ООН концепції «Відповідальність захищати».

Декан Майкл Шарф (Dean Michael Scharf)

Майкл Шарф є співдеканом факультету права Університету Кейс Вестерн Резерв з 2013 року. Він також є керуючим директором Групи з міжнародного публічного права та політики – неурядової організації, номінованої на Нобелівську премію миру. Він очолював проекти перехідного правосуддя, які фінансуються Агенством США з міжнародного розвитку в Уганді, Кот-д’Івуарі, Лівії та Туреччині (для Сирії), а також проекти щодо протидії морському піратству в Кенії, Маврикії та Сейшельських островах. Шарф також займав численні посади в Державному департаменті США як юрист.

Посол Девід Дж. Шеффер (Ambassador David J. Scheffer)

Посол Девід Дж. Шеффер є міжнародним професором Франкі в Левенському католицькому університеті і був першим спеціальним послом США у справах воєнних злочинів (1997-2001). Шеффер брав участь у створенні Міжнародних кримінальних трибуналів для колишньої Югославії та Руанди, Спеціального суду для Сьєрра-Леоне та Трибуналу щодо червоних кхмерів. Він також очолював переговорну групу США на перемовинах ООН щодо Міжнародного кримінального суду. Шеффер є почесним професором і почесним директором Центру міжнародних прав людини при факультеті права ім. Прітцкера у Північно-Західному університеті.

Професор Марсі Шор (Professor Marci Shore)

Професор Марсі Шор — доцент історії Єльського університету та постійний запрошений науковий співробітник у Віденському інституті наук про людину. Вона є перекладачем *Чорних пір року* Міхала Гловинського та автором книг *Кра і попіл: життя та смерть варшавського покоління в марксизмі, 1918-1968*, *Смак попелу: загробне життя тоталітаризму у Східній Європі та Українська ніч: Інтимна історія революції*. Вона отримала стипендію Гугенхайма за свій поточний проект про феноменологію у Східно-Центральній Європі під тимчасовою назвою *Окуляри, що плавають у небі: Центральноєвропейські зустрічі, які відбулися під час пошуку істини*.

Доктор Девід Саймон (Dr. David Simon)

Доктор Девід Саймон є членом Виконавчого комітету Консорціуму центрів вищої освіти з вивчення Голокосту, геноциду та прав людини. Саймон вивчає, як держави та суспільства вчиняють і переживають масові звірства, а також їх подальше відновлення. Він займає посаду директора програм бакалаврату в Єльському університеті та був консультантом для кількох агентств ООН, включаючи ПРООН, ЮНІТАР, Офіс спеціального радника з питань запобігання геноциду та Проект Тисячоліття.

Професор Тімоті Снайдер (Professor Timothy Snyder)

Професор Тімоті Снайдер — професор історії Річарда Левіна в Єльському університеті та постійний співробітник Інституту гуманітарних наук у Відні. Серед його книг — Перетворення націй: Польща, Україна, Литва, Білорусь 1569—1999 (2003), Криваві землі: Європа між Гітлером і Сталінін (2010), Чорна земля: Голокост як історія і застереження (2015), та Про тиранію: Двадцять уроків ХХ століття (2017). Він був лауреатом стипендії Маршала в Оксфордському університеті й отримав стипендії Фонду Карнегі та Гугтенгайма. Він також лауреат премії Емерсона в галузі гуманітарних наук, літературної премії Американської академії мистецтв і літератури, премії Фонду польської науки в галузі суспільних наук, Лейпцизької премії за європейське порозуміння, премії голландського комітету Освенцима, та премії Ханни Арендт з політичної думки.

Доктор Грегорі Х. Стантон (Dr. Gregory H. Stanton)

Доктор Грегорі Х. Стантон є президентом та засновником неурядової організації «Варта геноциду», ініціатором проекту щодо геноциду у Камбоджі та засновником Альянсу проти геноциду. Він був президентом (2007 – 2009) Міжнародної асоціації дослідників геноциду. Під час роботи в Держдепартаменті США він розробляв резолюції Ради Безпеки ООН, які лягли в основу створення Міжнародного кримінального трибуналу для Руанди.

Чіф Чарльз Таку (Chief Charles Taku)

Чіф Таку є провідним сертифікованим експертом з міжнародного права з 40-річним професійним досвідом та досвідом роботи в системі правосуддя. Він був попереднім президентом Асоціації адвокатів Міжнародного кримінального суду, а також довіреною особою та довічним членом Виконавчої керуючої ради Африканської асоціації адвокатів. Протягом останніх двох десятиліть він представляв інтереси клієнтів у Міжнародному кримінальному трибуналі з Руанди, Спеціальному суді для Сьєрра-Леоне, Міжнародному кримінальному суді, Комітеті ООН з прав людини в Женеві та Африканському суді з прав людини і народів в Аруші в Танзанії.

Доктор Дьйордь Татар (Dr. György Tatár)

Доктор Дьйордь Татар з 2011 року є головою опікунської ради Фонду міжнародного запобігання геноциду та масовим звірствам, заснованого в Будапешті, Угорщина. До приєднання до Фонду з 2004 по 2010 рік він працював на Верховного представника ЄС зі спільної зовнішньої політики та політики безпеки на посаді керівника робочої групи з питань горизонтальної безпеки та запобігання конфліктам у підрозділі планування політики та завчасного попередження. З 1977 по 2004 рік він працював у Міністерстві закордонних справ Угорщини на різних посадах у Будапешті та в посольствах Угорщини в Багдаді, Празі та Відні.

Роберт Тайлер (Robert Tyler)

Роберт Тайлер є старшим політичним радником в «New Direction – Foundation for European Reform», брюссельському аналітичному центрі, заснованому Маргарет Тетчер у 2009 році як

офіційна фундація Європейського консервативного руху. До роботи в «New Direction» він працював радником з питань політики в Європейському парламенті, зосереджуючись на питаннях зовнішньої політики та боротьби з тероризмом.

Подяка

Інститут «New Lines» та Центр із захисту прав людини Рауля Валленберга хотіли б висловити подяку таким людям за їхню неоціненну підтримку, без якої цей звіт був би неможливим:

Роберту Тайлер (Robert Tyler), старший політичний радник, «New Directions»

Араму Шабанян (Aram Shabanian), спеціаліст з дослідження на основі відкритих джерел, Інститут «New Lines»

Скайлар Бенкс (Skylar Banks), інтерн з політичних питань, Центр із захисту прав людини Рауля Валленберга

Клементу Ган Кунінгем (Clément Gun Cuninghame), інтерн з у відділі досліджень, Інститут «New Lines»

Еллі Джонсон (Ella Johnson), інтерн з права, Центр із захисту прав людини Рауля Валленберга
Алеку Діон (Alec Dionne), інтерн з у відділі досліджень, Інститут «New Lines»

За перекладацьку роботу:

Доктору Абубакару Дакуйо (Dr. Aboubacar Dakuyo), Дослідницький центр з прав людини, Університет Оттави

Юрію Поповичу (Yurii Popovych), перекладач

Максиму Поповичу (Maksym Popovych), юридичний редактор

Ганні Хюмер (Ganna Huemer), перекладач

Пітеру Маріусу Хюмеру (Peter Marius Huemer), перекладач

Павелу Гавличеку (Pavel Havlicek), науковий співробітник дослідницького центру Асоціації міжнародних справ